

4. Júda utolsó lehetősége a megtérésre: Ezékiástól Jósiásig (ie.715?-609)

Ezékiás (ie.715?-686?)

Manassé (ie.697-642)

Amon (ie. 642-640)

Jósiás (ie.640-609)

Ezékiás (ie.715?–686?)

Igehelyek: II.Kir.18:1-19:20:21; II.Krón.29:1-32:33; Ésa. 22: 1-14, 36:1-39:8

Akház elrettentő uralkodását követően Júda egyik legnagyobb reformkirálya került trónra Jeruzsálemben. 25 éves korától kezdve majd három évtizeden át kormányozta Isten választott népét.¹ Ezékiást Isten iránti hűsége és jóra való törekvése miatt a krónikások ösatyjához, Dávidhoz hasonlították: „*És kedves dolgot cselekedett az Úr előtt mind aszerint, amint Dávid, az ő atyja is cselekedett.*” (II.Krón.29:2). „*Ami jó, igaz és helyes volt az Úr előtt, az ő Istene előtt, azt művelte.*” (II.Krón.31:20). „*Egyedül az Úrban, Izrael Istenében bízott, és őutána nem volt hasonló Júda minden királyai között, sem azok között, akik őelőtte voltak. Mert az Úrhoz ragaszkodott és el nem hajlott őtőle, és megőrizte az ő parancsolatait, amelyeket az Úr Mózesnek parancsolt.*” (II.Kir..18:5-6)

„Akház meggondolatlan kormányzásával éles ellentétben állt az a reformáció, amely fia gyümölcsöző uralkodása idején ment végbe. Ezékiás azzal az elhatározással lépett trónra, hogy minden tőle telhetőt megtesz Júda érdekében, mert meg akarta menteni az északi királyság sorsától. A próféták tanításai nem biztattak középutas megoldásokra. Csak a leghatározottabb reformációval lehet a fenyegető ítéletet elhárítani!...Ezékiás olyan embernek bizonyult, amilyenre a válságban éppen szükség volt.” (E.G.W. i.m. 205.o.)

Trónra lépésekor első cselekedete volt, hogy az apja idejében bezárt jeruzsálemi templomot újra megnyitotta és megtisztította. A templomi szolgálatra rendelt lévítákat és papokat összehívatta és egy lelkesítő beszédben szólította fel őket az Istennel való szövetség megújítására, valamint a

---

¹ Az Ezékiás király korához kapcsolódó kronológiai feljegyzések nem kitesztázottak. Lásd bővebben E.R. Thiele korábban idézett könyvét.

papi szolgálat helyreállítására. „Mert vétkeztek a mi atyáink, és az Úr előtt, a mi istenünk előtt gonoszul cselekedtek, és elhagyták őt, az Úr sátorától elfordították arcukat, hátat fordítván annak...és ezért volt az Úr haragja Júdán és Jeruzsálemen és adta őket rabságra és pusztulásra és kigúnyoltatásra, amint ti magatok is látjátok...Most azért elvégeztem magamban, hogy az Úrra, Izrael Istenével szövetséget szerzek, hogy haragját tőlünk elfordítsa. Fiaim, most ne tévelyegjete, mert az Úr választott titeket, hogy őelőtte állván, néki szolgáljatok...”(II.Krón.29:6,8,10-11.) Ezékiás tanult a múlt hibáiból. Neveltetése és atyai példája ellenére „elvégezte magában”, hogy az egyedül létező Istent fogja követni és az elődei által megvetett szövetséget újra megerősíti vele. Valódi meggyőződésről tanúskodó beszédében a papokat és lévítákat arra buzdította, hogy ismét töltsék be kiváltságos és felelősségteljes szolgálatukat: legyenek közbenjárók Isten és a nép között.

Ezékiás a következő lépcsőben Júda fejedelmeit és előkelő családjaikat gyűjtötte egybe az immár megtisztított templomba, ahol országáért és népéért bűnért való áldozatot, valamint egészen égőáldozatot mutatott be. Újra felállt a templomi zenészek kórusa is, akik Istent dicsőítő énekeket énekeltek úgy, ahogy azt Dávid elrendelte. Az egész gyülekezet leborult és a királlyal együtt imádkozott Istenhez. Ezékiás maga mutatott példát arra, hogy vissza kell térni Istenhez. Felszólította a jelenlévőket is arra, hogy tegyék meg egyéni áldozataikat és ajándékaikat az Úr előtt. Az így bemutatott áldozatok száma olyan sok volt, hogy a papok nem győzték ellátni szolgálatukat és a lévíták siettek segítségükre. Ezékiás határozott, következetes magatartása hirtelen, gyors változást okozott a nép vezetőinek gondolkodásában. Sokan visszatértek Jahve hitéhez. (II.Krón.29:20-36).

A király azonban még továbbment a megkezdett reformban. Nem pusztán a nép vezetőit akarta meggyőzni, hanem fontosnak tartotta, hogy egész népe előtt tegyen személyes hitvallást. Így most már Júda teljes lakosságát rendelte fel Jeruzsálemba, hogy megünnepeljék a páskabarány ünnepét, úgy, ahogy azt Mózes könyve előírta. A király levelet írt még az északi királyság szétszabdalt tartományainak is, hogy vegyenek részt a jeruzsálemi zarándokünnepen. Sokan kinevették Ezékiás hírvivőit. Mások azonban elfogadták a hívást és a meghatározott időben Jeruzsálemba gyűltek. Elrontották a korábbi időkben felépített pogány szentélyeket és megülték a páskabarány ünnepét. Többen, főként az északi királyságból, nem tisztították meg magukat a

mózesi törvények szerint és úgy vették magukhoz a páskabarányt. Ezékiás ezt látva Isten irgalmáért könyörgött, hogy : „*A kegyes Úr tisztítsa meg azt, mindenkit, aki szívét elkészítette, hogy keresse az Istent, az Urat, az ő atyái Istenét, ha nem a szentségnek tisztasága szerint is.*” (II.Krón.30:18-19) Ezékiás tehát korát meghaladva azért könyörgött, hogy Isten ne a vallási formára, hanem az egyes emberek indítékaira tekintsen. Hitte, hogy az Úr számára nem a külső tisztaság a legfontosabb, hanem a szív elkészítése, a valódi Isten-keresés. Nem véletlen, hogy a kor nagy prófétája, Ésaiás, ugyanezt az igazságot tanította: „*Mire való nékem véres áldozataitok sokasága? Ezt mondja az Úr: Megelégetem a kosok egészen égőáldozatait és a hízlalt barmok kövérét; s a tulkok, bárányok és bakok vérében nem gyönyörködöm;...Ne hozzatok többé hazug ételáldozatot, a jó illattétel útálat előttem...bünt és ünneplést el nem szenvedhetek. Újholdaitokat és ünnepeiteket gyűlöli a lelkem, terhemre vannak, elfáradtam viselni...Mosdódjatok, tisztuljatok meg, távoztassátok el szemeim elől cselekedeteitek gonoszságát, szűnjetek meg gonoszt cselekedni; Tanuljatok jót tenni; törekedjete az igazságra, vezessétek jóra az erőszakoskodót, pártoljátok az árvák és özvegyek ügyét...*” (Ésa.1:10-17) Ezékiás imája és a próféta szavai nyilvánvalóvá teszik, hogy bár az Ószövetség idején az áldozati rendszer segített abban, hogy a választott nép megértse a megváltási terv lényegét, a hangsúly azonban mégsem pusztán a formai elemek megtartásán volt, hanem a valódi, szívbéli megtérésen. A király mélyen megértette ezt és Isten valóban meghallgatta őt. A páskabarány ünnepe után további hét napon keresztül maradtak együtt, hogy megtartsák a kovásztalan kenyerek ünnepét is. A király és a nép közösen lakomáztak, beszélgettek és imádkoztak Istenhez. „*Semmi sem lelkesít jobban a hitre, mint a hit gyakorlása.*” (E.G.W.i.m.219.o.) Elhatározásuk, hogy ismét az Urat akarják követni, egyre jobban megszilárdult. „*Nagy örömben volt azért az egész Júda gyülekezete, a papok és a lévíták és azoknak egész gyülekezete, akik Izraelből odamentek; mind az idegenek, akik Izrael földjéről jöttek, mind a Júdában lakozók. És volt nagy vigasság Jeruzsálemben; mert Salamonnak, az Izrael királyának, Dávid fiának idejétől fogva nem volt ehhez hasonló ünnep Jeruzsálemben.*” (II.Krón.30:25-27).

A közös ünnep és az Istennel való szövetség megerősítése hamarosan gyakorlati tettekben is megmutatkozott.

- A Jeruzsálemből hazafelé tartó zarándokok módszeresen elpusztították az útjukba eső pogány kultuszhelyeket, széttörték a bálvány szobrokat, kivágták Asera szent ligeteit. (II.Krón.31:1)
- Maga a király is következetesen fellépett a pogány szokások ellen. Még Mózes érc kígyóját is össze kellett történnie, mert a nép körében a kígyóimádat kezdett elterjedni. (II.Kir.18:4)
- Ezékiás király helyreállította a papok és lévíták rendjét. (II.Krón.31:2)
- A király saját jövedelmének egy részét a templom számára ajánlotta fel. (II.Krón.31:3)
- Az uralkodó elrendelte a tized visszaállítását. A nép annyi tizedet és adományt halmozott fel, hogy a templom mellett raktárakat kellett felépíteni. (II.Krón.31:4-11).
- A királynak arra is gondja volt, hogy az így összegyűlt javakat a papok számára nemzetségenként szétoszták, a mózesi törvények szerint. (II.Krón.31.12-19.)

Ezékiás bármibe is kezdett bele, szerencsésnek bizonyult. Jó sorsának „titkát” a Biblia így magyarázza meg: *„És minden munkában, amelyet elkezdett az Isten házában szolgálatában, a törvényben és parancsolatban, keresvén az ő Istenét, teljes szívvel járt el és ezért szerencsés volt.”* (II.Krón.31:21).

Egyetlen hívő ember élete sem mentes a próbáktól. A nehézségek, amelyek az egyik oldalon fájdalmat, szomorúságot, vagy épp kihívást jelentenek, a másik oldalról nézve ugyanakkor lehetőséget adnak arra, hogy megtapasztaljuk Isten szabadítását, ami által bizalmunk iránta csak még jobban megerősödik. Ha a próbák idején megállunk, akkor Sátán terve, aki mindannyiunkat egyen egyenként „kikér” Istentől, kudarcot vall. Az elbuktatásunkra indított támadások ugyanis nem gyengítenek, hanem épp ellenkezőleg: erősítenek rajtunk. Ezért mondta Jézus és ezért írták az apostolok is, hogy a hívő ember számára egy-egy próba, vagy nehézség – amennyiben azt nem a saját rossz döntése idézte elő – egyenesen öröm, ha képesek vagyunk meglátni az összefüggéseket és „kitekinteni” a gödörből, amelyben éppen vagyunk. *„Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa” (Mát.5:10); Mert az kedves dolog, ha valaki Istenről való meggyőződéséért tűr keserőségeket, méltatlanul szenvedvén. Mert micsoda dicsőség az, ha vétkezve és arcul veretve tűrtök? De ha jót cselekedve és mégis szenvedve tűrtök, ez kedves dolog Istennél. (I.Pét. 2:19-20; "Szeretteim, ne rémüljete meg attól*

a tűztől, amely próbáltatás végett támad köztetek, mintha valami rémületes dolog történnék veletek; Sőt, amennyiben részetek van a Krisztus szenvedéseiben, örüljétek, hogy az ő dicsőséges megjelenésekor is vigadozva örvendezhessetek.” (I. Pét.4:12-13).

A próbatétel ezért az Istent őszintén félő és követő Ezékiás király életében sem maradt el. Szembe kellett néznie a kor legnagyobb katonai haderejével, az asszír nagykirály, Sénakherib (Szín-ahhé-eriba) seregeivel.

Sénakherib (Szín-ahhé-eriba ie.704-681)

Szín-ahhé-eriba, II.Sarrukin (lásd fent) fia, tovább folytatta elődei hódító politikáját. Előbb Elámot (mai Irán délnyugati része) győzte le, majd ie.690?-ben lerombolta Babilon városát. Országában nagy építkezéseket folytatott: gátakat, csatornákat létesített, monumentális királyi székhelyét pedig Ninivében építtette meg. Feltehetően ie.701-ben vezette harmadik hadjáratát, amelyben a nyugati területek egymással szövetségre lépett államait támadta meg. A hadműveletek azonban végül csak Júdáig értek el.

Ninive

Ninive sokáig csak egy tartalom nélküli bibliai névnek számított. A 19. század elejétől kezdve a Moszul környéki (Irak, Tigris és mellékfolyója a Hoszr találkozásánál) dombokból értékes antik tárgyak kerültek elő. A brit Henry Layard 1847-től kezdte meg a terület feltárását. A több mint 100 éven át meg-megújuló régészeti feltárások felszínre hozták az újasszír birodalom utolsó fővárosát. A város a nevét Nin istennőről kapta. Több ezer éves történetének legfényesebb időszaka Szín-ahhé-eriba korától kezdődött, aki itt rendezte be uralkodói központját. A várost 12 km hosszú fal és vizesárok ölelte körül, amelyen 15 kapu nyílt. A Hoszr folyó kettészelte a települést. A folyó jobb partján állt Szín-ahhé-eriba palotája, „amelynek párja nincs” kb. 500 x 240 méteres területen, amelyhez hatalmas terasz és függőkertek kapcsolódtak. A palotában számos reliefet és feliratot találtak, amelyek az uralkodó tetteit, hadjárait örökítik meg. (pl. Lákis ie.701-es ostroma). A Hoszr folyó bal partján álló Jónás-dombon a hagyomány szerint Jónás próféta sírját őrzik.

Nem tudjuk bizonyosan, de a bibliai szövegekből – és a régészeti feltárásokból is – úgy tűnik, hogy Ezékiás király számított erre a támadásra. Több előkészületet is tett annak érdekében, hogy megvédje országát.

- Átszervezte hadseregét. Új fegyvereket készíttetett (II.Krón.32:5), a nép élére vezéreket állított (II.Krón.32.6).
- Jeruzsálemben kibővítette a városfalakat (II.Krón.32.5).

Jeruzsálem, vastag fal

Az 1970-es években az Óváros zsidó negyedének területén került elő az ún. „vastag fal”, amely 65 méter hosszú és 7 méter széles. Az ie. 8.századi fal létesítésekor számos házat „átváltak”, azaz szétromboltak az építők munkások. Ez a tény jól összecseng a kortárs nagy próféta, Ésaiás szavaival, miszerint: „(Jeruzsálemben) ...*némely házat lerontotok, hogy a kőfalat megerősíthessétek*”. (Ézsa.22:10)

- Jeruzsálem vízellátását biztonságossá tette azzal, hogy a Gíhon forrás vizét, amely a városfalakon kívül eredt, egy titkos, földalatti alagúton keresztül a városon belülrre vezette egy víztározóba. (II.Kir.20.20, II.Krón.32:30, Ésa.22:11).

Ezékiás alagútja

1838-ban Edward Robinson amerikai Palesztina-kutató volt az első, aki a kelet-jeruzsálemi Kidrón völgyből a Siloam medencéhez vezető földalatti alagutat feltérképezte. Az alagút enyhén S alakú, kb. 533 méter hosszú, magassága néhol a 4,5 – 6 métert is eléri. 1880-ban egy arab fiú az alagút falán véletlenül héber írást fedezett fel. A töredékes, hat soros óhéber szöveg az alagút építését meséli el. Paleográfiai vizsgálatok szerint az építési felirat épp Ezékiás király korára (ie. 700 körülre) keltezhető.

- Királyi raktárvárosokat építtetett az élelem tárolására (II.Krón.32:28).

„LMLK” tároló edények

Több izraeli ásatáson olyan nagy, négy fülű tárolókorsók (pithos) kerültek elő, amelyek fülén egyforma „lmlk” pecsétnyomat található. A „királynak”, „királyé”, „királyi” kifejezés mellett négy helymegjelölés egyike szerepel: Szókó (Seféla), Cíf (Negev), Hebron (Déli hegyvidék), „mmst” = kormányzat, vagyis Jeruzsálem. A tárolóedények az agyag vizsgálata alapján feltehetően ugyanott készülhettek. A régészek értelmezése szerint az Ezékiás korára keltezhető tárolóedényeket a király számára évente befolyó

terményadó gyűjtésére használták. A felhalmozott élelmet aztán négy körzeti központba küldték tovább, ahol tárolták, illetve elosztották, katonai célra hasznosították.

Ezen túlmenően Ezékiás diplomáciai lépéseket is tett, amelyeket csak közvetve, az asszír forrásokból ismerünk. Sénakherib ie.701-es júdeai hadjáratának leírásaiból megtudhatjuk, hogy Ezékiás is belépett abba az asszír-ellenes ligába, amely közösen próbálta megállítani a nagykirály seregét. A szövetségbe tartozott Szidón királya, Júda királya és egyes filiszteus városok. A vonakodó Gát városát Ezékiás fegyverrel hódította meg és a szövetségbe tagolta (lásd II.Kir. 18:8 utalását). A koalíciót támogatta Egyiptom is.

A Biblia szerint Asszíria számára az ürügyet az szolgáltatta, hogy Ezékiás elszakadt Asszíriától, „nem szolgált többet neki” és „fellázadt” Sénakherib ellen. (II.Kir.18:7b és 20. vers). A júdabeli király talán szövetségeseiben, leginkább Egyiptomban bízva tagadta meg az asszírok hűbéri jogát, amelyet még apja, Akház kezdeményezett. Sénakherib két irányban folytatta hadmozdulatait. Főbb csapatai végigvonultak a tengerparton, elfoglalták Szidont és a hozzá tartozó településeket, majd behatoltak a filiszteusok földjére. A másik, kisebb sereg Júda beslő területein pusztított. Egyre több királyság tette le a nagykirály előtt hűségesküjét: Búblosz, Asdód, Ammon, Moáb, Edom. Egyiptom, a „törött nádszál” (II.Kir.18:21) szövetséges semmit nem tett. Sénakherib csapatai Júda fallal körbevett városai közül 46-ot foglaltak el, köztük Lákist is, amely a legnagyobb erődváros volt Jeruzsálem után. Talán ekkor érkezhettek meg az asszír táborba Ezékiás király követei, akik vállalták, hogy újra adót fizetnek a nagykirálynak, csak fejeződjék be a háború. Sénakherib hatalmas hadisarcot rótt ki Ezékiásra. A zsidó király kifizette a béke árát, azonban Sénakherib katonái mégis körülvették Jeruzsálemet.

Sénakherib megbízásából egy asszír főember (Rabsaké jelentése: főpohárnok) héber nyelven szólította fel a várost megadásra. Fenyegetéssel és reálisnak tűnő érvek felsorakoztatásával egyaránt azt akarta elérni, hogy elbátortalanítsa a Jeruzsálemet védő katonákat. Beszéde nem volt mentes Isten gyalázásától sem. *„És ne bíztasson titeket Ezékiás az Úrral ezt mondván: Kétség nélkül megszabadít minket az Úr és nem adatik e város az asszír király kezébe...Vajjon megszabadíthatták-é a pogányok istenei, mindenik a maga földjét Asszíria királyának kezéből?...Kicsoda a földön való minden istenek közül, aki megszabadíthatta volna földjét az én*

kezemből, hogy az Úr is kiszabadíthatná Jeruzsálemet az én kezemből? A főpohárnok szavai nem maradtak hatástalanok, noha a zsidó katonáknak tilos volt bármit is válaszolniuk rá. Ezékiás főemberei viszont kétségbeesetten, megszaggatott ruhában járultak a király elé és elmondták neki Sénakherib üzenetét. (II. Kir.18:17-37). Ezékiás komolyan megrendült. Ésaiás prófétát kérte, hogy járjon közben az Úrnál és ő maga is imádságban tárta Isten elé az asszíroktól kapott fenyegető levelet. Könyörgésében hitet tett arról, hogy Isten minden országok istene és teremtője, akinek hatalma van arra, hogy megszüntesse a Jeruzsálemet fenyegető veszedelmet. Júda szabadulása ugyanakkor nagy bizonyosság lenne amellet is – különösen az asszír főpohárnok beszéde után –, hogy az Úr, az egyetlen, valódi Isten. Ezékiás komoly imádsága azonnal válasza talált. Ésaiás prófétán keresztül ez az üzenet érkezett a királyhoz: „A te könyörgésedet, AsszírIA király, Sénakherib felől, meghallgattam.” Isten emellett nagyívű jövődőlésben mutatta be Júda szabadulását és a hívő maradék ígéletét. (II.Kir.19:1-34.)

A Biblia röviden számol csak be Sénakherib csapatainak ezt követő kudarcáról: „És azon az éjszakán kijött az Úr angyala, és levágott az asszíriabeli táborban száznyolcvanötezret, és mikor reggel felkeltek, ímé mindenütt holttettek heverték. És elindult és elment és visszafordult Sénakherib, AsszírIA király, és Ninivében maradt.” (II.Kir.19:35-36). Hérodotosz (II.141) görög történetíró feljegyezte ennek az eseménynek az egyiptomi változatát, mely szerint az asszíroktól való csodás szabadulást az okozta, hogy egerek rágták szét az asszír íjások tegezeit, íjait és pajzsainak fogantyúit. Josephus Flavius zsidó történetíró „A zsidók története” című könyvében ugyancsak beszámol Ezékiás és népe megmeneküléséről. Szerinte pestis sújtott le az asszír seregre és ez okozta vereségüket. (X. könyv, 1. fejezet: 5). Az asszír krónikák természetesen nem számolnak be a jeruzsálemi kudarcról. Túlzó leírásaik soha nem említenek veszteségeket. Szín-ahhé-eriba ie.701-es hadjáratának dicsőséges leírása azonban mégis érdekes módon zárul: „Őt magát (Ezékiást), mint a ketrec madara, Ursalimmu (Jeruzsálem) belsejében, királysága városában, olyanná tettem...”-olvasható az ún. Taylor-prizmán. E hadi beszámoló szerint tehát Ezékiás Jeruzsáleme pusztán egy ostromot élt át, a város meghódítása, vagy elpusztítása nem sikerült. A városra kirótt hadisarcot is csak később, már Ninivében kapta meg az asszírrok nagykirály. Összességében tehát Sziín-ahhé-eriba harmadik, nyugati hadjárata hadizsákmányt és némi területgyarapodást hozott ugyan, de a kis Júda királyságának bekebelezése nem járt sikerrel.

Szin-ahhé-eriba ie. 701-es hadjárata a Taylor-prizmán

ie. 701-ben Szin-ahhé-eriba asszír király hadjáratot vezetett Júda ellen. A Londoni British Múzeumban kiállított Taylor-prizma ennek a hadjáratnak a győzelmeiről számol be. A barna, üreges, hatoldalú agyagprizmát Bagdad brit kormányzója, Taylor ezredes találta meg 1830-ban, az ókori Ninive – Szín-ahhé-eriba városa – romjai között. A 37,5 cm magas, ékírással sűrűn telerótt hadi beszámoló magasztalja a nagy asszír király hadjáratát, melyet az ellene összeesküvést szőtt királyságok – köztük a zsidó – városok ellen vezetett. A büntető expedíció Júda területén 46 várost érintett, 200 ezer és 150 ember került fogságba, az ellenség rengeteg zsákmányt gyűjtött, néhány települést elcsatoltak a zsidó államtól, ezen túlmenően a lázadó király, Ezékiás, hatalmas hadisarccal váltotta meg országát. Szín-ahhé-eriba a legjelentősebb fegyverténynek Lákis elfoglalását tartotta, amelynek mozzanatait – szinte képregény-szerűen – megörökíttette ninivei palotája domborművein is.

Lákis ostroma ie.701-ben

Lákis városának ie. 701-es ostromát ma már megdöbbentő pontossággal ismerjük az előkerült régészeti és történeti források alapján. A legképiesebb leletek Sin-ahhé-eriba ninivei palotájának falán kerültek elő. Az itt talált reliefek fázisonként, rendkívül élethűen számolnak be a győzelemről. Az egyik ábrázoláson asszír ostromgépek támadják Lákis falait, miközben a védők égő fahasábokat dobálnak rájuk. Egy másik képen maga a nagykirály, Szín-ahhé-eriba is feltűnik. Egy magaslaton ül a városfal közelében és szemléli az elébe vezetett zsidó foglyokat. A király feje felett felirat is olvasható: “ *Sin-ahhe-eriba, a világmindenség királya, Asszíria királya felült a bölcsesség trónjára Lákis városa előtt és annak zsákmánya elhalad előtte.*” A ninivei ábrázolások történeti hitelességét nagyban megerősítették a Tell el-Duweir (Lákis) feltárásakor megfigyelt régészeti jelenségek. A III. réteg pusztulásának vizsgálatakor ugyanis megtalálták azt a reliefeken is megjelenő rézsús ostrom-rámpát, amelyen keresztül az asszírok támadták a város védműveit. Nyomai a mai napig láthatók. Méretei még ebben a lepusztult formában is lenyűgözőek: kb. 70-75 m széles és 50-60 m hosszú mesterséges emelkedőről van szó, amelyen a támadó harcosok és az ostromgépek közlekedtek. Az ostrom-rámpa elkészítéséhez több ezer tonna földre és kőre volt szükség, amelyet az asszírok a környékből gyűjtöttek. Az ostromlott lákisbeliek az asszír rámpával szemben, saját városfalukon belül egy földből készített emelvényt készítettek, amely mintegy második védelmi vonalként szolgált. A 120 m hosszú ellen-rámpa

helyenként több méterrel magasabb volt a kőfalaknál. Az itt előkerült régészeti leletek arra utalnak, hogy ez a mesterséges földnyelv az ostrom idején a legvéresebb összecsapások színtere lehetett. (850! db nyílhegy, pikkelypáncél-darabok, parittyá kövek, kőgolyók heverték szanaszét.) Az ie. 701-es ostromhoz kapcsolható a III. réteg ún. “nagy sírgödre” (tömegsírja) is, amelyből kb. 1500 emberi váz részei kerültek elő. A rendetlenül összedobált holttestek feltehetően az ostrom alatt elhunyt városlakók maradványai.

Ezékiás és népe kiállta a hatalmas próbát. Az ország fellélegzett az asszír terror alól. Sénakherib seregének kudarcá emellett nagy hatással volt a környező népekre is. *“És sokan ajándékokat hoztak Jeruzsálembe az Úrnak, Ezékiásnak is a Júda királyának drágaságokat, és ő felmagasztaltatott minden pogányok szemei előtt azután.”*. (II.Krón.32:23) Isten választott népe történetének egy rövid szakaszában teljesíteni tudta eredeti küldetését: bizonyosságot tett az egyetlen, élő Isten hatalmáról. Ugyanakkor a Biblia szerint – és ennek az asszír források sem mondanak ellent – Szin-ahhe-eriba király élete tragikus véget ért: tulajdon fia gyilkolták meg ninivei palotája egyik szentélyében. (II.Kir.19:37, vö. II.Krón. 32:21).

Nem sokkal Szín-ahhé-eriba támadása után Ezékiást újabb, immár személyes próbatétel érte. Halálos betegségbe esett és maga Ésaiás próféta is azt tanácsolta neki, hogy rendezze el dolgait, mert hamarosan meghal. Ezékiás rendkívül elkeseredett, de mégsem adta fel életét. Gyermeki őszinteségű és bizalmú imádságban fordult Istenhez: *„Óh Uram, emlékezzél meg róla, hogy teelőttem hűséggel és tökéletes szívvel jártam és hogy azt cselekedtem, ami jó volt a te szemeid előtt...”*(II.Kir.20:3). A teremtő Isten számára nincs lehetetlen. (Jer.32:17, Mát. 19:26) Ő az ember valódi testi-lelki gyógyítója. (II.Móz.15:26) Ha Ezékiás beletörődött volna betegségébe, akkor meghal. Imádsága és hite viszont megtartotta őt. Ezékiás példája arra tanít, hogy a valódi imának hatalmas ereje van. Isten már abban a pillanatban újabb üzenetet küldött a királynak Ésaiás által, hogy megmenti életét és még tizenöt évet kap az uralkodásra. Ezékiás hálája határtalan volt: *„Mit mondjak, hogy ő szólott nékem és azt meg is cselekedte! Nyugton élem le évimet lelkem keserűsége után...Ímé áldásul volt nékem a nagy keserűség, és Te szeretettel kivontad lelkemet a pusztulásnak verméből, mert hátad mögé vetted minden bűneimet”* (Ésa.38:15,17). Érdekes kis mozzanat, hogy Ésaiás próféta a király meggyógyításában egy adag szárított füget használt. Azaz, ha egy hívó ember betegségbe esik, nem kell, hogy kihagyja a

gyógyítókat és a gyógyszereket. Hite ettől nem lesz kisebb. A gyógyulás azonban egyedül Isten kezében van. Ezen kívül a sorrendet is érdemes megszívelni: előbb Isten, utóbb az orvosok megkeresése.

Ezékiás alázata hátterén némiképp érthetetlennek tűnik a király ezutáni kérése. Noha gyógyulásért imádkozott a mindenható Istenhez és a gyógyulás ígértét megkapta, mégis bizonytalan maradt. *„Mi lesz a jele, hogy meggyógyít engem az Úr?”* – kérdezte a prófétától. (II.Kir.20:8). A történetnek ez az apró mozzanata emberi természetünk következetlenségére mutat rá. Hiszünk is meg nem is az ima erejében. Kérünk valamit Istentől, akár épp hosszú éveken keresztül és amikor Isten, *„akinél el vannak téve a mi kéréseink”* (I.Ján.5:15) megadja nekünk amit kértünk, akkor nem hisszük el annak valóságát. (Lásd például az Újszövetség egyik történetét Ap.Csel.12.fejezetében). A próféta és Isten „fel voltak készülve” erre a meglepő fordulatra. Ésaiás hajlandó volt jelet mutatni a királynak, hogy bízson Isten hatalmában. Ezékiás emberileg lehetetlen kérését teljesítve a király ágyasházában álló napóra „visszafele” fordult tíz grádicsal a járásában. (II.Kir.20:9-11). A Teremtő tudta, hogy Ezékiás hitének szüksége van egy ilyen nyilvánvaló megerősítésre. Általánosságban sajnos mindannyian hajlamosak vagyunk arra, amit Jézus szolgálata idején így fogalmazott meg: *„Ha jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek”* (Ján.4:48). Annak ellenére, hogy a valódi hitnek létezik egy magasabb formája, amely esetben ugyancsak Jézus szerint *„Boldogok, akik nem látnak és hisznek”* (Ján.20:29).

A király váratlan betegségének és csodás gyógyulásának híre (a csodajel esete vö. II.Krón.32:31) eljutott a babiloni udvarba is. Az asszír ellenes lázadás keleti szövetségese követein keresztül fejezte ki örömét, ajándékokat küldött a felgyógyult Ezékiásnak és kíváncsian tudakolta a gyógyulás mikéntjét. A király, akit magával ragadott a büszkeség messze földről érkezett szövetségesei előtt, hivalkodóan körbevezette vendégeit az udvarban és *„...megmutatta nekik az ő egész kincsházát, az ezüstöt, az aranyat, a fűszerszámokat, a drága kenetet és az ő fegyveres házát és mindent, ami csak találtatott az ő kincstáraiban...”* (II.Kir.20:13). Az uralkodó minden, számára értékes dolgot megmutatott a babiloni követeknek, csak épp egy dologról nem beszélt: arról az Istenről, aki meggyógyította őt. *„A messzi ország uralkodójától érkezett követek látogatása alkalmat adott Ezékiásnak az élő Isten megdicsőítésére. Mily könnyen beszélhetett volna Istenről, minden teremtett dolgok fenntartójáról, akinek a kegyelméből életben maradt,*

amikor már semmi reménye nem volt. Micsoda nagy jelentőségű változás történhetett volna, ha ezekkel az emberekkel, akik Káldea síkságairól az igazság keresésére jöttek, Ezékiás elismerteti, hogy az élő Isten a legfelsőbb Úr! Ezékiás szívét azonban hatalmába kerítette a büszkeség és a hiúság.” (E.G.W. i.m. 346.o.) Ezékiás korábban átélte nagy tapasztalatait – ahogy az már lenni szokott – „átesett a ló túloldalára” és túlságosan magabízóvá vált. Nagyságának tudata azonban már rögtön a követek távozása után semmivé foszlott. Ésaiás próféta komoly üzenettel látogatta meg őt: „Halld meg az Úrnak beszédét: Ímé eljön az idő, amikor mindaz, ami a te házában van, és amit eltettek a te atyáid e mai napig, elvitetik Babilóniába, és semmi sem marad meg. És a te fiaid közül is, akik tőled származnak és születnek, elhurcoltatnak és udvari szolgák lesznek a babilóniai király udvarházában.” (II.Kir.20:16-17). Ésaiás jövendölése nem valamiféle „isteni bosszú” volt amiatt, mert Ezékiás sok mindenről beszélt a babiloni követek előtt, csak épp a teremtő Istenről nem, hanem következett mindabból, amit a király és népe tett. A király hibája az volt, hogy tömérdek kincseinek dicsekvő bemutatása csak felszította Babilon kapzsiságát és irigységét. A nép visszatérő bűne pedig ugyanaz volt, mint Izrael esetében is: megátalkodottan vissza-visszatértek a kánaáni vallás követéséhez és ahogy sok esetben királyaik, úgy ők maguk is elfeledkeztek Istenükről. Mindezek miatt a megjövendölt babiloni fogság egyre elkerülhetlenebbé vált.

Ezékiás magabízása csak múló tévút volt. Ésaiás szavai megrendítették. Ősatyjához, Dávidhoz hasonlóan fogadta el a próféta szavainak igazságát. Világossá vált számára tulajdon torz állapota, ezért őszinte alázattal válaszolt Isten üzenetére: „Jó az Úr beszéde, amelyet szóltál. És mondta: Nem merő jóság-e, ha békesség és hűség lesz az én napjaimban?” (II.Kir.20:19). A király magára és népére tekintve már azt is az isteni kegyelem és szeretet megnyilvánulásának találta, hogy még van lehetőségük az életre és a békességre. Legtöbbször természetesnek vesszük azt, hogy életünk alap szükségletei megvannak. Másokra tekintve többre vágyunk, elégedetlenkedünk saját állapotunkkal és boldogtalanok vagyunk. Mindig jobbra, másra várunk és közben elfelejtjük megbecsülni, amink van. Sokszor csak akkor tanuljuk meg igazán értékelni legalapvetőbb értékeinket, amikor elveszítjük azokat. Ezékiás, akinek a szívében Isten látta a magabízásra való fogékonyságot és a világi értelemben vett uralkodói ambíciókat, éppen ezeken a próbákon keresztül tanulta meg igazán értékelni Istent, valamint a békés élet csendes hétköznapjait. „...elhagyta őt (Ezékiást) az Isten, hogy megkísértse és meglássa, mi van az ő szívében.”

(II.Krón.32:31b). Ezékiás király fenti szavai ugyanazt a hálát fejezték ki, mint amit Jeremiás próféta fogalmazott meg jóval később Siralmaiban: „Az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk: mivel nem fogyatkozik el az ő irgalmassága. Minden reggel meg-megújul; nagy a te hűséged” (Jer.Sir.3:22-23)

Ezékiás király pecsétjei

Több újabban előkerült régészeti lelet is Ezékiás király történetiségét igazolja. Eddig három olyan pecsétet ismerünk, amely Ezékiás király nevét viseli. Ebből kettő felirata: „Akház fia Ezékiás, Júda királyának pecsétje”. Azaz a felirat szövege a bibliai családfát is igazolja. Az agyag pecsétnyomatokon egy kétszárnyú, feltehetően szkarabeusz bogár (egyiptomi hatást mutató uralkodói jelkép) látható. Ezen kívül további öt olyan pecsételő került elő, amelyeken Ezékiás király tisztviselőinek nevei szerepelnek.

Manassé (ie.697-642)

Igehelyek: II.Kir.21:1-18; II.Krón.33:1-20

Ezékiás király mindent megtett, hogy halála előtt – amelynek évét előre ismerte – felkészítse országát a folytatásra. Amikor trónra kiválasztott fia, Manassé, nagykorúvá vált (ez az ókori zsidóság esetében 12-13 évet jelentett) maga mellé emelte őt társuralkodónak és próbálta beletanítani az uralkodás feladataiba. Manassé azonban nagyon távol állt mindattól, amiben atyja hitt. Mintha csak dacból és kamaszos ellenkezésből fejlődött volna ki lelkében az Istennel szembeni gyűlölet. Apja halála után látványosan szembefordult mindennel, amit ő szeretett. „És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt a pogányok utálatosságai szerint, akiket az Úr az Izrael fiai elől kiűzött.” (II.Krón.33:2); sőt „Manassé...gonoszabb dolgokat cselekedett mindazoknál, amelyet az őelőtte való emóreusok cselekedtek és Júdát is vétekbe ejtette az ő bálványai által” (II.Kir.21:11)

- Újból megépíttette az Ezékiás által leromboltatott „magas helyeket”, Baál és Asera oltárait. (II.Krón.33:3a-b)
- Maga Manassé is „tisztelte az ég minden seregeit”, azaz természetimádó lett. (II.Krón.33:3c)

- A Jeruzsálemi templomban pogány oltárokat emeltetett, noha tudta, hogy ez Isten törvénye szerint tilos. Egy Asera-szobrot is felállított ugyanott, ezzel a termékenység kultuszt hivatalossá tette az Úr házában. (II.Kir. 21:7; II.Krón.33:4-5, 7)
- Saját fiait tűzben égette meg Baál tiszteletére. (II.Krón.33:6a)
- Minden olyan okkult tevékenységet felkarolt, amelyet Mózes törvényei megtiltottak az izraelitáknak (jóslás, varázslat, spiritizmus) (II.Krón.33:6b) vö. *„Ne találtassék közötted, aki az ő fiát, vagy lányát átvigye a tűzön, se jövendőmondó, se igéző, se jegymagyarázó, se varázsló; se bűbajos, se ördögösöktől tudakozó, se titok-fejtő, se halottidéző; mert mind utálja az Úr, aki ezeket műveli...”* (V.Móz.18:10-12).

Manassé fékevesztett lázadása alapvetően apja rendje és Isten törvénye ellen irányult, de gyilkos indulata mindazokra lesújtott, akik az igaz hitet követték. Üldözte Isten embereit és a zsidó hagyomány szerint Ésaiás prófétát is ő ölette meg. A menekülő próféta egy vastag fa odvában rejtőzött el, de a király katonái a fát – Ésaiással együtt – kettéfűrészelték. *„És Manassé nagyon sok ártatlan vért is kiontott, úgy hogy Jeruzsálem minden felől megtelt vele...”* (II.Kir.21:16a)

„Ezekben a veszedelmes időkben is maradtak Istennek és igazságának bizonyágtevői. Azok a nehéz próbák, amelyeket Júda Ezékiás uralkodása idején átvészelt, sok embert szilárd jelleművé alakítottak. Ez a jellem most védőbástyaként állt az elharapódzó gonoszság ellen. Az igazság és a jogosság melletti bizonyágtevésük felkeltette Manassé és hatalmon levő társai haragját, akik minden rosszalló hang elnémításával akarták állandósítani gaztetteiket.” (E. G. W. i.m. 239.o.)

A király példája gyorsan követőkre talált. Hamarosan Júda lakosságának többsége visszatért a pogány kultuszokhoz. Isten hiába küldött hozzájuk prófétákat, nem hallgattak rájuk. Szívük eddig is jórészt inkább a babonák felé hajolt, amit most már az uralkodói rendelet sem tiltott, sőt támogatott. A választott nép elfeledkezett arról, hogy Isten hajdan a kánaáni népet is ezek miatt a bűnök miatt törölte el erről a földről és ugyanez a következmény az ő esetükben sem maradt el. (Lásd északi királyság sorsa). Mózes által Isten előre bizonyágot tett arról, hogy Isten szövetsége nem örök, csak bizonyos feltételek mellett fog kiállni népe mellett. *„Ha pedig nem hallgatsz az Úrnak a te Istenednek szavára, hogy megtartsad és teljesítsed minden parancsolatát és rendelését, amelyek én parancsolok ma néked; reád jönnek mind ez átkok és beteljesednek*

rajtad...Az Úr elvisz téged és a te királyodat, akit magad fölé emelsz, oly nép közé, amelyet nem ismertél sem te, sem a te atyáid és szolgálni fogsz ott idegen isteneket: fát és követ...Hoz az Úr ellened népet messzünnen, a földnek széléről, nem különben, amint repül a sas, oly népet, amelynek nyelvét nem érted; vad tekintetű népet, amely nem tiszteli a vén embert, és a gyermekeknek sem kedvez...És kevesen maradtok meg, akik annak előtte olyan sokan voltatok, mint az égnek csillagai; mivelhogy nem hallgattál az Úrnak, a te Istenednek szavára.” (V.Móz.28.1,36,49-50,62) Júda közel került ahhoz, hogy ezek a sorok beteljesedjenek.

Érthetetlen, hogy mindezek tudatában és mindezek ellenére mind Manassé, mind népe a pogány vallás követését választotta. Elvakultságuk a bűn megszokásának következménye volt. *„Ők azonban nem engedelmeskedtek, mert tévelygésbe ejtette őket Manassé, hogy még gonoszabban viseljék magukat azoknál a pogányoknál, akiket az Úr kivisztett az Izrael fiai elől.”* (II.Kir.21:9) Emberileg semmi esély nem látszott arra, hogy akár a nép, akár a király képes még a változásra. Isten azonban soha nem a látszat alapján ítél. A mindent előre látó és szíveket vizsgáló Teremtő jobban ismer bennünket önmagunknál *„...ami a lelketekben készül, én tudom”* (Ezék.11:5). Éppen ezért óv a Biblia bennünket attól, hogy másokat, vagy akár csak saját magunkat megítéljük. *„Rám nézve pedig igen csekély dolog, hogy tőletek ítéltessem meg, vagy emberi ítélelnaptól; sőt magam sem ítélem meg magamat. Mert semmit sem tudok magamról, de nem ebben vagyok megigazulva; aki ugyanis engem megítél, az Úr az. Azért idő előtt semmit se ítéltetek, míg el nem jő az Úr...”* (I.Kor.4:3-5a). Manassé esetében is már csak Isten látta, hogy még van remény.

Manassé idejében Júda Asszíria vazallus államának számított. Katonai kiadásokra rendszeres, évi adót kellett fizetnie Asszíriának, emellett gyakran rendkívüli sarcot is kivetettek rájuk. (1. számú függés lásd fent). A Biblia nem jegyzi fel, hogy pontosan melyik asszír uralkodó alatt történt és mi volt a kiváltó ok, de Manassét fogságba hurcolták Babilóniába, amely az Asszír birodalom egyik nagyvárosa volt.

Assur-ah-iddina és Assur-ban-apli

Manassé 55 éves uralkodása alatt két király követte egymást Asszíria trónján. Assur-ah-iddina (ie.681?-669?) Szin-ahhé-eriba legkisebb fia volt. Apja meggyilkolása után csak harcok árán

tudta stabilizálni trónját. Az ő idején épült újjá Babilon és szerezte vissza városi, kereskedelmi jogait. Két fia között osztotta meg trónját, az idősebbik Babilon királya, míg a kisebbik, Assur-ban-apli (ie.668-629?) Asszír uralkodója lett. A két utód között folyamatos volt a rivalizálás, végül ie. 652 körül Babilon fellázadt. A rebellis város több asszír vazallus kisállamot maga mellé állított, azonban így is vereséget szenvedett. Assur-ban-apli kegyetlen bosszút állt testvére szövetségesein. Mind Assur-ah-iddina, mind Assur-ban-apli fő ellenségének és riválisának Egyiptomot tekintette. Assur-ah-iddina ie.673-ban és ie.671-ben, fia ie.667-ben és ie.663-ban kísérelte meg Egyiptom elfoglalását. Bár hadjárataik alapvetően nem voltak sikertelenek és Egyiptom formailag a birodalom részévé vált, a tényleges függést fenntartani sem katonailag, sem adminisztratíván nem lehetett. Assur-ban-apli idejére Asszír katonai hatalmának csúcsára ért, korlátai egyre inkább megmutatkoztak. Az expanzió leállt, a katonai akciók leginkább a terület megtartását szolgálták.

Mind Assur-ah-iddina, mind Assur-ban-apli felirataiban megemlítik Manassét, Júda királyát. Assur-ah-iddina arra utal, hogy Manassé 22 királlyal együtt természetbeni adót fizetett az asszír nagykirálynak ninivei építkezései számára. Assur-ban-apli felirata pedig arról számol be, hogy Manassé, Júda királya is ajándékot küldött számára, valamint segítséget nyújtott neki az ie.667-es egyiptomi hadjáratban.

Hogy Manassé Babilonban töltött asszír fogsága mikorra tehető, csak találgatni tudjuk. Mivel Királyok könyve nem is említi ezt az eseményt, és mert Manassé megtérésekor már nem volt különösebb hatása, arra gondolhatunk, hogy fogsága élete utolsó éveire eshetett. Ebben az esetben Assur-ban-apli korára tehetjük, akinek testvérével, Babilon királyával való végső összecsapása és leszámolása ie. 650 körülre tehető. Talán a két fivér között folytatott háború, melybe a források szerint a Zagros hegységtől Elámon át a Földközi-tenger partvidékének vazallus államaiig és az arabokig sok nép belekeveredett, szolgáltatta az okot arra, hogy Manassé egy ideig asszír fogságba került.

Az asszír börtönben töltött idő, amelyről csak Krónikák könyve számol be, nagy változást hozott Manassé életében. *„Mikor pedig nagy nyomorúságban volt, fohászkodott az Úrhoz, az ő Istenéhez és teljesen megalázta magát atyái Istene előtt. És könyörgvén hozzá, megkegyelmezett neki és meghallgatván könyörgését, visszahozta őt Jeruzsálembe, az ő országába. **Akkor ismerte meg Mannasé, hogy az Úr az igaz Isten.**”* (II.Krón.33:12-13) Manassé tehát megtért a fogságban

eltöltött nehéz idő alatt. Hiába nevelkedett a mózesi törvények szerint, hiába gyakorolta ő maga is apja mellett a zsidó vallást, igazi hitre csak ekkor, már érett, felnőtt fejjel jutott, sok-sok elrontott év és keserves lecke után. „A kékek és a sebek távoztatják el a gonoszt és a belső részekig ható csapások” (Péld.20.30). Manassé életpéldája bizonyosság arra, hogy nincs végképp elrontott élet. Mindenki számára van út visszafelé, Istenhez, ha valódi bűnbánatra jut lelkében. „És ha a gonosztevő megtér minden vétkeiből, melyeket cselekedett és megtartja minden parancsolatomat és törvény szerint és igazságot cselekszik: élvén éljen és meg ne haljon. Semmi gonoszságáról, melyet cselekedett, emlékezés nem létszen; az ő igazságáért, amelyet cselekedett, élni fog. Hát kívánva kívánom én a gonosz halálát? Ezt mondja az Úr Isten. Nem, inkább azt, hogy megtérjen útjáról és éljen.” (Ezék.18:21-23).

Manassé megtérése gyakorlati tettekben nyilvánult meg hazatérése után. Módszeresen próbálta helyreállítani mindazt, amit fiatal éveiben elrontott.

- Lerombolta a Jeruzsálemben korábban épp általa felállított pogány kultuszhelyeket és bálványszobrokat (II.Krón.33:15).
- Az Úr házában megújította az oltárt, helyreállította a templomi szolgálatot és ő maga mutatott példát a népnek, amikor hálaáldozatot mutatott be rajta Istennek. (II.Krón.16a)
- Megparancsolta a népnek, hogy csak Izrael Istenének szolgáljanak. (II.Krón.33:16b)
- Figyelmet fordított országának védelmére: Júda minden nagyobb városába katonai vezetőket állíttatott. (II.Krón.33:14b)
- Emellett – most már ebben is apját követve – Jeruzsálem falait is kibővítette (II.Krón.33:14a)

Manassé minden igyekezete ellenére azonban csak féleredményt ért el. Ő maga megtért ugyan, de a nép a hosszú évekig tartó elhajlásból már nem tudott felgyógyulni. Követték ugyan a királyi parancsot és az Úrnak áldoztak ezután, de a pogány magaslatokon. A nép fejében összekeveredett Jahve hite és a Baál-Asera kultusz (II.Krón.33:17).

Jahve társa, Asera?

Néhány újabb régészeti lelet arra utal, hogy voltak olyan zsidók, akik az ie. 8.században Jahve nevét együtt emlegették Aserával. A kutatók néhány korabeli feliratból indultak ki, amelyeket két izraeli településen, Khirbet el-Kom-ban és Kuntillet Ajrud-ban fedeztek fel a házak falán, illetve edények oldalán. A feliratok közül pl. van két áldás-szöveg: „Áldott vagyok a szamáriai Jahvétól és az ő aserájától”, illetve „Áldott vagyok a témai Jahvétól és az ő aserájától.” Azt persze lehet vitatni, hogy az asera kifejezés ebben az esetben konkrétan a termékyenség istennőt, vagy annak szimbolikus megjelenítését, a szent fát, vagy oszlopot jelenti. A jelenség arra mindenképpen utal, hogy a korabeli emberek fejében Jahve és Asera kultusza összekeveredett.

Manassé másik nagy vesztesége tulajdon fia, Amon volt, akit már nem tudott a jó irányába befolyásolni. Amon önfejű, pogány kultuszokat követő ifjú maradt és Manassé tudta, hogy az ország az ő kezébe fog kerülni halála után. Minden bizonnyal nem tudta elfelejteni azt a jövendölést sem, amelyet a prófétáktól hallhatott még pogány éveiben: *„Ímé én olyan veszedelmet hozok Jeruzsálemre és Júdára, hogy mindenkinek, aki hallja, megcsendül bele mind a két füle. És kiterjesztem Jeruzsálemre Szamária mérőzsinórját és az Akháb házának mértékét és kitörlöm Jeruzsálemet mint kitörlik a tálat és kitörölve leborítják azt. És elhagyom az én örökségem maradékát, és adom őt ellenségei kezébe, és zsákmánya és ragadománya lesz minden ellenségeinek”.* (II.Kir.21:12-14). Manassé rossz döntései, eltékozolt évei tehát nem maradtak következmény nélkül. Ő maga megmenekült, de a neki fontos értékeket már nem tudta megmenteni. Fia már néhány évvel később meghalt, országa egy évszázaddal később a babiloni fogságban veszett el.

A Biblia arra tanít, hogy bár mindig van lehetőség a megtérésre, az Istentől távol töltött idő nem marad következmények nélkül. Ezért lehet az, hogy míg egyesek „*gazdagon*” mennek majd be Isten országába (II.Pét.1:11), addig mások „*mint egy tűzön keresztül*” (I.Kor.3:15) csak önmagukat megtartva, mint pl. Lót, vagy Manassé. *„Ha valakinek a munkája, amelyet ráépített (Istenre), megmarad, jutalmát vesz. Ha valakinek a munkája megég, kárt vall. Ő maga azonban megmenekül, de úgy, mintha tűzön keresztül.”* (I.Kor.3:14-15). *„Vigyázzatok magatokra, hogy el ne veszítsük, amit munkáltunk, hanem teljes jutalmat nyerjünk.”* (II.Ján.8).

Manassé pecsétje

Mindeddig három olyan pecsételőt ismerünk, amelyet a kutatók Manassé királyhoz kapcsolnak. Ezek közül egy egészen biztosan korabeli. Ovális, szkarabeusz formájú, barna színű kő, amelyen rózsaszín és fehér érezt látható. Belső felületét két párhuzamosan futó dupla vonal osztja három részre. A legfelső részére egy szárnyas bogarat (királyi szkarabeuszt?) rajzoltak, míg a két alsó regiszterben „a király fia, Manassé tulajdona” olvasható. Egyes kutatók vitatják, hogy a „király fia” kifejezés nem lehet-e pusztán hivatali cím, azonban a többség egyetért abban, hogy a pecsét a Bibliában is említett Manassé tulajdona, még hercegsége, vagy apjával való társuralkodása idejéből. Annál is inkább, mert a szárnyas szkarabeusz ikonográfiaiailag mindig Júda ie.8-7. századi királyaihoz köthető.

Amon (ie.642-640)

Igehelyek: II.Kir.22:19-26; II. Krón.33:21-25

Manassé halála után fia, Amon került Júda trónjára. Mindenben atyja megtérés előtti életmódját követte. *„És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, amint cselekedett Manassé, az ő atyja. És tökéletesen azon az úton járt, amelyen járt az ő atyja, és szolgált a bálványoknak, akiket szolgált atyja és azokat imádta. És elhagyta az Urat, atyái Istenét, és nem járt az Úrnak útában.”* (II.Kir.21:20-22). Amon jelleme reménytelenül romlottnak bizonyult. Még apja megváltozása sem volt rá pozitív hatással, sőt, annál megátalkodottabb lett rossz szokásaiban. *„Meg sem alázta magát az Úr előtt, mint az ő atyja, Manassé megalázta magát, hanem még sokasította Amon a bűnt.”* (II.Krón.33.23) Isten ezért hagyta, hogy beérjenek élete helytelen döntéseinek gyümölcsei. Tulajdon emberei ölték meg őt saját palotájában, mindössze két éves uralkodás után. Bár Amon nem volt népszerű, a nép mégis megbüntette a felkent király gyilkosait és kiskorú fiát, Jósiást tette meg uralkodóvá.

Jósiás (ie.640-609)

Igehelyek: II.Kir.22:1-23:30; II. Krón.34:1-35:27, Jer. 1-6. fejezet és 14-16. fejezet

Manassé és Amon istentelen uralkodásával éles ellentétben állt utóduk, Jósiás reformkirálysága. A gyermek Jósiás dédapjához, Ezékiáshoz hasonlóan kivételes jellemű és adottságú királlyá vált. 31 éves uralkodásának ideje Júda utolsó esélye lehetett volna a megtérésre. *„És jó dolgot*

cselekedett az Úr előtt, és járt az ő atyjának, Dávidnak útjain, és nem hajolt el sem jobbra, sem balra.” (II.Krón.34:2); „Nem is volt őhöz hasonló király őelőtte, aki úgy megtért volna az Úrhoz teljes szívéből és teljes lelkéből és teljes erejéből, Mózesnek minden törvénye szerint; de őutána sem támadt hozzá hasonló.” (II.Kir.23:25).

Már egészen fiatalemberként őszinte, személyes hitre jutott, ezért egész országát, sőt Izrael földjét is szerette volna visszatéríteni az igaz Istenhez. Szigorú vallási tisztogatásának részletes leírása jól rámutat arra, hogy Manassé és Amon uralkodásának idején mennyire sokrétűvé vált az ismét elburjánzó kánaáni vallás. *„Mert az ő királyságának nyolcadik esztendejében, amikor még gyermek volt, kezdte keresni az ő atyjának, Dávidnak Istenét; tizenkettedik esztendejében pedig Júdát és Jeruzsálemet kezdte megtisztítani a magaslatoktól, Aseráktól, bálványoktól és öntött képektől. Lerontották őelőtte a Baálok oltárait és az azokon lévő szobrokat lehányatta; az Aserákat is a bálványokkal és öntött képekkel egyetemben szétromboltatta és apró darabokra törette, és elhintette azoknak temetőhelyén, akik azoknak áldoztak. A papok csontjait megégette azoknak oltárain, és megtisztította Júdát és Jeruzsálemet. Így cselekedett Manassénak, Efraimnak és Simeonnak városaiban is, mind Nafthaliig, azoknak pusztáiban köröskörül. Lehányatta azért az oltárokat; az Aserákat és bálványokat összetördelte mind porrá, és minden naposzlopot elpusztított Izrael egész földén; aztán megtért Jeruzsálembe” (II.Krón.34:3-7) „És lerontotta a férfi paráznák házait, amelyek az Úr háza mellett voltak, amelyekben az asszonyok kárpitot szőttek az Aserának...Megfertőztette a Tófetet, a Hinnom fiának völgyében, hogy senki az ő fiát, vagy lányát át ne vihesse a tűzön Moloknak. És eltávolította a lovakat, amelyeket Júda királyai a napnak szenteltek az Úr házában bemenetelénél...és a nap szekereit tűzzel elégettette.” (II.Kir.23:7, 10-11). Úgy tűnik, hogy Jósiás saját maga vezette ezt az akciót, amellyel ugyanakkor egy közel 300 éves jövendölést is beteljesített. Az Izrael földjén álló bétheli pogány szentély esetében ugyanis Isten egy júdabeli próféta által jelentette ki még Jeroboámnak, hogy az oltárt és az általa emelt magas helyet le fogják rontani. (I.Kir.13:2) Jósiás a bétheli oltárt a biztonság kedvéért még a környékbeli sírokból hozott embercsontok megégetésével is megfertőztette. Csak a legendás júdabeli próféta sírhelyét hagyták érintetlenül. (II.Kir.23:15-18)*

Jósiás nem elégedett meg pusztán a régi bálványok lerontásával. Az igaz hit megerősödését azzal is támogatta, hogy adományokat gyűjtött a jeruzsálemi templom számára, hogy azt felújítsák.

Uralkodása tizennyolcadik évében meg is kezdődött a salamoni templom nagyszabású renoválása. Az Úr háza sok sérülést szenvedett az előző pogány királyok alatt, emellett annyira használaton kívül került, hogy a munkák megkezdésekor a főpap meglepődve bukkant rá Mózes törvénykönyvének egy példányára. A Tóra-tekercest a király elé vitték és parancsára felolvastak neki belőle. Jósiás korára Isten szava már annyira feledésbe merült, hogy a király csak őszinte megrendüléssel tudta azt végighallgatni. *„Mikor pedig a király hallotta a törvény beszédeit, ruháit megszaggatta. És parancsolt a király Hilkia papnak...mondván: Menjetek el, keressétek meg az Urat én érettem, s az Izrael és Júda maradékaiért, a könyv beszédei felől, amely megtaláltatott, mert nagy az Úr haragja, amely miránk szállott azért, hogy a mi atyáink nem tartották meg az Úrnak beszédét, hogy mind aszerint cselekedtek volna, amint e könyvben megíratott.”* (II.Krón.34:19-21).

Jósiás király a mózesi törvény szavaival szembesülve megfélemlt. Jól tudta, hogy sem ő, sem népe nem tartották be Isten rendeléseit. Parancsa, hogy papjai keressék meg az Urat e kérdésben, egyaránt vonatkozott saját személyére és népe helyzetére. Az elmulasztott évekért, évtizedekért önmagát és őseit ugyanolyan bűnösnek és felelősnek találta, mint Júda és Izrael lakosságát. Ebben az időben Isten egy asszonyt választott prófétájának Jeruzsálemben. Jósiás követi őt, Huldát keresték meg a király kérdésével. Hogyan tekint Isten most ránk? Ez volt Jósiás félelemmel vegyes, őszinte kérdése Istenhez. A prófétanő válasza kettős volt. Júda népével kapcsolatban kijelentette: *„Így szól az Úr, Izrael Istene: Mondjátok meg a férfinak, aki titeket hozzám küldött; Ezt mondja az Úr: Ímé én veszedelmet hozok e helyre és ennek lakosaira, mindazokat az átkokat, amelyek meg vannak írva a könyvben, melyet felolvastak a Júda királya előtt; Mivel elhagytak engem és idegen isteneknek tömjénezték, hogy engem haragra gerjessenek az ő kezeiknek minden cselekedetei által...”* (II.Krón.34:23-25). Ugyanakkor Jósiás számára Isten bátorító üzenetet küldött Hulda által. *„Mivel a te szíved meglágyult, és magadat megaláztad az Isten előtt, mikor hallottad az ő beszédeit e hely ellen és az ő lakosai ellen...én is meghallgatlak, ezt mondja az Úr. Ímé én téged a te atyáid közé takarítalak, és tétetel a te sírodba békességben, és nem látják a te semeid azt a veszedelmet, amelyet én hozok e helyre és ennek lakóira.”* (II.Krón.34:26-28)

Jósiás, bár népéről egyértelmű ítéletet hallott, mégis elhatározta, hogy megtérésük érdekében megteszi, amit még lehet. Az Úr templomában összegyűjtette Jeruzsálem és Júda férfi lakosságát és felolvasztatta előttük a törvény tekercsét. *„Azután felállván a király az ő helyén, fogadást tett az Úr előtt, hogy az Urat követi és hogy parancsolatait, bizonyágtételeit és rendelkezéseit teljes szívéből és lelkéből megőrzi, cselekedvén a szövetség beszédeit, amelyek megírtak abban a könyvben.”* (II.Krón.34:31). Jósiás elsősorban személyes példaadásával próbálta meggyőzni népét, később azonban parancsba is adta, hogy mindenkinek kötelező megtartania Isten törvényét. A Biblia ezzel köti össze azt a kijelentést, hogy Jósiás király életében a nép nem is szakadt el többet az Úrtól. (II.Krón.34:33). Jósiás vallási reformja és tisztogatása az ünnepélyes eskütétel után csak fokozódott. *„És kivesztette Jósiás király az ördögösöket és titokfejtőket, a teráfokat és a bálványokat, és mindazokat az utálatosságokat, amelyek találtattak a Júda földjén és Jeruzsálemben.”* (II.Kir.23:24). Ezután a király öséhez, Ezékiáshoz hasonlóan nagyszabású páska – és kovásztalan kenyér ünnepet tartott a jeruzsálemi templomban. Az áldozatra szánt állatokat az uralkodó és az előkelő fejedelmek állták. (II.Krón.35:1-18).

Hilkiás főpap nevének Biblián kívüli említése?

Hilkiás neve először egy ezüst pecsételő gyűrűn tűnt fel 1980-ban. A sötétkék agát kőbe vésett óhéber sorok szerint a pecsétgyűrű *„Hanán, Hilkiás fia, a pap tulajdona”*. 1982-ben a jeruzsálemi *„Dávid városa”* feltárása során 51 bulla került felszínre. Ezek kora a rétegtan segítségével jól meghatározható: Jósiás király uralkodása és Jeruzsálem ie.586-os pusztulása közé keltezhetőek. Az egyik bullán óhéber betűkkel ez állt: *„Azária, Hilkiás fia tulajdona”*. *„Azária, Hilki fia”* a Bibliában is szerepel a papok listájában. (I.Krón.9:11 vö. I.Krón.6:13). Elképzelhető, hogy ugyanazokról a papi személyekről van szó (Hilkiás és fiai, Hanán és Azária), mind a bibliai, mind a Biblián kívüli pecsételők esetében. Érdekes még megemlíteni, hogy a Biblia szerint Azária, Hilkiás fia, a babiloni fogság utáni nagy vallásmegújító, Ezsdrás pap és írástudó nagyapja volt. (Ezsdrás 7:1).

Ketef Hinnom ezüst amulettje

Jeruzsálem Óvárosától délre, a Hinnom-völgyben egy sírkamra feltárása során két ezüstlemez-lapocska került elő, amelyek eredetileg feltehetően amulettként szolgáltak. A finomra kalapált lapokon óhéberül az ún. Ároni áldás szövege olvasható: *„Szólj Áronnak és az ő fiainak mondván:*

Így áldjátok meg Izrael fiait mondván nékik: Áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged. Világosítsa meg az Úr az ő arcát terajtd és könyörüljön terajtd. Fordítsa az Úr az ő arcát tereád és adjon békességet néked.” (IV.Móz.6:23-26). Az amulett kora a sírkamra további leletei alapján ie. 600, azaz a ma ismert legrégebb bibliai szövegtöredék. (Megtalálójá Gabriel Barkay tel avivi régész, 1979).

Jósiás idején békesség és jólét volt Júdában. A krónikások nem is jegyezték fel vele kapcsolatban már mást, csak korai, szerencsétlen halálát. A tragédiát az okozta, hogy Jósiás szükségtelenül belekeveredett a nagypolitikába, anélkül, hogy erről az Urat megkérdezte volna.

Hatalomváltás keleten

Az asszír birodalom az ie.7.század utolsó harmadától hanyatlásnak indult. A birodalom túl nagyra nőtt, népeisége heterogén lett, összetartó erőt csak a királyi hatalom jelentett. Az expanzió megállt, az uralkodók hadseregét a belső forrongások kötötték le. A terjeszkedés megakadása negatívan hatott a gazdasági életre is. Mindeközben az Asszíriától függetlenné vált Babilon és az iráni fennsíkon élő méd törzsek szövetséget kötöttek, hogy végképp legyőzzék volt hűbérurukat és területekhez jussanak Mezopotámiában. Ie.612-ben az egyesített méd-babiloni seregek elfoglalták Asszíria fővárosát, Ninivét. Az asszír haderő maradéka nyugat felé menekült Harránba (mai Törökország déli része), ahol kapcsolatba léptek korábbi riválisukkal, Egyiptommal. Egyiptomnak nem volt érdeke Asszíria esetleges bukása, mivel az egy új nagyhatalom születését és a korabeli hatalmi egyensúly megbomlását jelentette volna. Egyiptom így Asszíria szövetségese lett, abban bizakodva, hogy a közös győzelem számára területgyarapodást is eredményez. Ie.610-ben azonban a babiloni és méd csapatok elfoglalták Harrán erődjét is. Az asszír és egyiptomi haderő visszavonult az Eufrátesz nyugati partjára, Karkemisbe. Egy évvel később, ie.609-ben, a II. Nékó vezette egyiptomi és az Assur-uballit által irányított asszír seregek megkísérelték visszafoglalni Harránt. A forrásokból csak az derül ki, hogy kezdeti sikerük után végül vereséget szenvedtek. Az asszír birodalom felbomlott, keleti részén a babiloni és méd hatalom osztozott, míg a nyugati területei – elsősorban Szíria-Palesztina és a Mediterráneum keleti partja – felett megindult a rivalizálás Egyiptom és Babilónia között.

Ezekből a politikai változásokból Jósiás király még nem sokat érthetett, mert ie.609-ben megkísérelte feltartóztatni az Asszíria megsegítésére igyekező II. Nékó fáraó seregeit. (II.Kir.23:29-ben az eredeti szöveg szerint Nékó fáraó Asszíria megsegítésére és nem ellene indult). A zsidó király reakciója emberileg nézve érthetőnek tűnt. Őt csak az vezérelte, hogy az az isteni prófécia, amely országa veszedelmét jövendölte, minél később következzen be. A múlt eseményeit ismerve logikusnak tűnt, hogy Júda halálos ellensége csak Asszíria lehet, az a birodalom, amely jó egy évszázada rettegésben tartotta Szíria-Palesztina népeit. Jósiás ezért elszántan igyekezett Megiddóba, hogy megállítsa az asszírokat erősítő egyiptomi seregeket, amelyek a Via Marison keresztül vonultak Szíria felé. A Biblia szerint Nékó fáraó próbálta lebeszélni a júdabeli királyt az összecsapásról, mondván, hogy nem ellene irányul a katonai akció. Jósiás azonban igaza tudatában hajthatatlan maradt, noha ez az ütközet nem volt Isten szerint való. A megiddói csatában Jósiás súlyos sebet kapott és hamarosan meghalt. Váratlan és értelmetlen halálát gyászolta az egész ország. Jeremiás próféta – aki Jósiás alatt kezdte meg prófétai szolgálatát és minden bizonnyal nagy hatással volt az uralkodó személyes hitére, valamint vallási reformjaira is – siratóéneket költött a nagy reformkirály emlékére. (II. Krón.35:20-25) Jósiás halála tanulság arra nézve, hogy Isten tiszteletben tartja még rossz döntéseinket is, amelyek következményeitől azonban nem tud bennünket minden esetben megmenteni.

Asszíria bukása ugyanakkor a zsidók számára egy nagyobb rossz, az újbabiloni birodalom előtt nyitott ajtót.

Az újbabiloni (kald) birodalom (ie.626-539)

Asszíria hanyatlásának évtizedeiben, az ie.7. század utolsó harmadában a birodalom déli részén fekvő Babilon városa fokozatosan önállósította magát. A város már a korábbi évtizedekben is sok gondot okozott a birodalomban, ie.626 körül pedig végleg elszakadt attól. Tehetséges és ambiciózus királya, Nabú-apla-uszur (ie.626-605) az ún. kald törzsből származott. Előbb stabilizálta a város feletti uralmát, majd expanzióba kezdett dél felé. Hamarosan (ie.614-ben) szövetséget kötött Asszíria keleti ellenségével, az iráni fennsíkon élő médekkel. A szerződést egy diplomáciai házasság is megerősítette Nabú-apla-uszur fia, Nabú-kudurri-uszur és a méd király

lánya, Amüitisz között. Asszíria ie.609-es felbomlása után a nyugat fele terjeszkedő Babilon legnagyobb riválisa Egyiptom lett.

Joakház vagy Sallum (ie.609/608)

Igehelyek: II.Kir.23:31-33, II.Krón.36:1-3, Jeremiás 22:1-19

Joakház nem a legidősebb fia volt Jósiásnak. Apja halála után Jeruzsálemben mégis őt választották meg királynak, feltehetően azért, mert Jósiás politikáját követve Asszíria és Egyiptom ellensége volt. A Biblia krónikásai szerint ugyanakkor lelki téren semmiben sem hasonlított atyjára: „*És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt...*” (II.Kir.23:32).

Joakház mindössze három hónapig tudta megtartani trónját. II. Nékó, aki immár hazafelé tartott vesztés csapataival, fogsága ejtette őt és egy neki tetsző bábkirályt ültetett a helyére Jeruzsálemben. A fáraó választása Jósiás legidősebb fiára, Jójákimra esett. Nékó királyváltása kifejezte, hogy bár épp visszavonulóban van seregeivel, de igényt tart Júdára. Ugyanezt jelezte azzal is, hogy nagy adót vetett ki a zsidó királyságra.

Joakház fiatal élete hamarosan véget ért. Egyiptomi fogságban halt meg, távol ősei földjétől. (II.Kir.23:34)

Jójákim vagy Eliákim (ie.608-597)

Igehelyek: II.Kir.23:34-24:7; II.Krón.; Jeremiás könyvéből (időrendben): 17.fej., 7-11.fej., 26.fej., 35.fej., 25.fej., 18-20.fej., 36:1-4, 36:5-32, 12. fej.

Jójákim csak egy-két évvel lehetett idősebb féltestvérénél, Joakháznál. Nékó feltehetően politikai okokból tette meg éppen őt Júda királyává. A fiatal uralkodó az egyiptomi fáraónak köszönhette trónját. Alávetettsége az adófizetésen kívül abban is megmutatkozott, hogy nevét is Nékó változtatta meg Eliákimról-Jójákimra. (Mindkét név hasonló jelentésű: „Akit Isten felemel”). Jójákim jellemében és hitében sem követte atyja, Jósiás örökségét. „*És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, mind aszerint, amint az ő atyái.*” (II.Kir.23:37).

Nékó feltétlen hűséget várt el az általa kinevezett új uralkodótól. Jójákim így meglehetősen népszerűtlen tettel kezdte meg uralkodását: adót vetett ki az országra, hogy ki tudja elégíteni az egyiptomi fáraó követelését. Nem saját királyi kasszáját, nem is a templomi kincstárat ürítette ki, hanem a népre terhelte át a súlyos sarcot. (II.Kir.23:35). Jójákim ezt követően kb. három éven át hűséges volt Egyiptomhoz. (vö.II.Kir.24.1) A fáraótól való későbbi elfordulását politikai események okozták.

A felbomlott asszír birodalom nyugati területei fölött tovább folytatódott a hatalmi harc Egyiptom és Babilon között. Ie.605-ben az idős Nabú-apla-uszur helyett, már a trónvárományos herceg, Nabú-kudurri-uszur vezette Szíria felé a babiloni seregeket. Fő célja az Eufrátesz nyugati partján álló egyiptomi erődváros, Karkemis elfoglalása volt. Ez jelentette ugyanis a kulcsot Szíria-Palesztina birtoklásához. Az ie.605-ös karkemisi ütközet az ókor egyik legnagyobb csatája volt. Mindkét fél hatalmas embervesztéséget szenvedett, de a babilóniak javára billent a mérleg. Bevették Karkemis erődjét, lemészárolták a helyőrséget, a menekülőket pedig üldözőbe vették. Még Jeremiás próféta is megemlékezett könyvében erről az összecsapásról. (Jer. 46:1-12). Az egyiptomi seregben Josephus Flavius zsidó történetíró feljegyzése szerint júdabeli katonák is harcoltak. (Appián ellen I. 136-137). II.Nékó fáraó a teljes visszavonulást választotta. Alapvetően feladta Szíria-Palesztina területét és a Nílus-delta mögé vonta vissza csapatait. A babilóni sereg viszont egyelőre nem tudta tovább folytatni az előrenyomulást, mert Nabú-apla-uszur halála miatt Nabú-kudurri-uszur visszasietett Babilonba, hogy biztosítsa trónját.

Babilón városa

Babilont 1899-1917 között Robert Koldewey (1855-1925) német expedíciója (Berlini Múzeum) hozta felszínre. Az ókori város (a mai Hillah falu az Eufrátesz középső folyása mentén, Irakban) sok ezer éves múltra tekint vissza. Bár írott források nem említik a korai időkből, neve alapján feltételezhető, hogy mégis ősi város lehetett, mivel eredeti névformája: Babila, a Mezopotámiában legkorábban megtelepedett sumér nép nyelvéből ered. Később akkádul Báb-ilinek, azaz Istenek kapujának nevezték. Babilon ennek a kifejezésnek görög formája. Héber nyelven a város neve a bálál, összezavarodás szóval van kapcsolatban. Babilon városa az újbabiloni időkben, II. Nabú-kudurri-uszur építkezései nyomán vált metropolisszá. Területe ekkor kb. 8,9 km² lehetett, amelyben kb. 800 000 lakos 20 hivatalos

nyelven beszélt. Széles, kettős, helyenként hármás fal védte a várost északról, keletről és délről, nyugatról az Eufrátesz határolta. Hérodotosz szerint városfalai olyan vastagok voltak, hogy két négyes fogat is elfért rajtuk egymás mellett. A külső fal hossza 18 km volt. A városfalakat 55-55 m távolságban őrtornyok, északon egy a falra épült citadella erősítette. (Koldewey szerint a belső falon 360 ilyen őrtorony volt). A falakon kívül egy 80 méter széles, vizes várárok is húzódott. A folyó egy csatornája a várost kettéosztotta. A csatorna fölött pillérekkel álló hidak íveltek át. A város 9 főkapuját a babiloni istenekről nevezték el, de ennél több kisebb bejárata is lehetett. Két legszebb részén a szentélykörzet és a paloták álltak. A legdíszesebb kapu az északi, Istár-kapu volt. Innen a központi Marduk templomig, kb. 900 méter hosszan vezetett a felvonulási út. A felvonulási utat 1x1 méteres fehér mészkőlapokkal burkolták, az út két oldalán emelkedő falat pedig mázas téglák borították. A toronytemplom (zikkurát) agyagtéglából épült, de csak az alapozása maradt meg. Az egész terület megsüllyedt, eliszaposodott. Nagy Sándor itt akarta kialakítani birodalma fővárosát, újjá akarta építeni a tornyot, ezért lebontatta, de újjáépíttetni már nem maradt ideje. Eredetileg kb. 100 x 100 méteres alapterületű és közel 100 méter magas lehetett. Neve: „Ég és föld alapjának háza”. Kb. 58 millió agyagtéglából épülhetett. A tornyot a görögök írják le, illetve a babiloni táblák adnak minden szintjéről pontos méretet. 7 szintjét más-más színűre festették. A legtetején álló szentélyt kék mázzal vonták be. A szentélyt Marduk házának tartották, egy ágy és egy asztal állt benne. Csak a Marduk feleségének tartott papnő léphetett be ide. Szent „nászuk” biztosította az állam jólétét. Nabukodonozor a toronytemplom közelében egy síktemplomot is építtetett. Ez volt a Hérodotosz által részletesen leírt Észagila. Falait arany borította, Marduk két aranyszobrát helyzeték el benne és az istenségnek arany ágyat és trónt is készítettek. Az északi kapu közelében épült fel II. Nabú-kudurri-uszur északi és déli palotája. Az északi palota és az Eufrátesz közötti térségben állhatott a világ hét csodája közt számon tartott Szemirámisz függőkertje. Sztrabón szerint II. Nabú-kudurri-uszur méd feleségének, Amüitisznek építtette. A déli palota volt a király állandó székhelye, itt működött a királyi adminisztráció központja, ugyanakkor itt helyezkedtek el az uralkodói fogadótermek, a levéltár és a királyi család lakosztályai is. A palota összesen kb 45 000 m² területet foglalt el. A trónterem 52x17 méter alapterületű és 20 méter magas lehetett, falait kékmázas reliefek, padlóját fehér homokkő lapok borították, kapuit gigantikus oroszlánok őrizték.

Babiloni krónikák és Nabukodonozor

A babiloni palotákból előkerült ún. „Babiloni krónikák” ékírásos agyagtáblák, amelyek évekre lebontva mesélik el az Újasszír és Újbabiloni birodalom főbb eseménytörténetét ie. 750 és 539 között. A Biblia szempontjából legjelentősebbek azok az agyagtáblák, amelyek II. Nabú-kudurri-usur trónra lépésének és uralkodása első 11 évének eseményeit örökítik meg. Ezek alapján több bibliai dátumot is egészen pontosan ismerünk. (ie.605 A karkemisi csata éve, egyben II. Nabukodonozor trónra kerülésének és Jójákim júdai királynak a 4. éve; illetve ie. 597 Adar 2. Jeruzsálem bevétele, Jójákin király fogságba vitele).

A történeti források szerint II. Nabú-kudurri-uszur trónja megerősítése után, már mint babiloni király, ie.605-ben visszatért Szíriába. Feltehetően ezzel az eseménnyel függhet össze az a bibliai feljegyzés, amely szerint ie.605-ben II. Nabú-kudurri-uszur megszállta Jeruzsálemet, kifosztotta a templom kincstárát és királyi vérből származó túsokat – köztük a későbbi Dániel prófétát – vitte magával Babilonba. (Jer.25:1 vö. Dán.1:1-3)² A Biblia szerint II. Nabú-kudurri-uszur a történelem kiemelkedő alakja volt, „*az arany fej*”, akit Isten hívott el arra, hogy választott népén az ítéletet beteljesítse. (Dán.2:2). Dániel próféta hatására időnként még a zsidó Istent is elismerte. (pl. Dán.3:31-33).

Dániel próféta

Nevének jelentése: „Isten a bírám”. Királyi család sarja volt, aki ie. 605-ben került babiloni fogságba. A káld bölcsek iskolájába járt, ie. 602-ben megfejtette II.Nabú-kudurri-uszur álmát. (Dán.2.fejezet), majd ő maga is kapott álmokat és látomásokat az emberiség jövőjéről. Változó birodalmak és uralkodók idején államférfiként élt idegenben, mintegy 37 éven át. Még megérte a babiloni fogságból való szabadulást, de már nem tért vissza Jeruzsálembe. 4 nagy vázlatpróféciája az emberiség történetéről szól: 2., 7., 8-9., 10-12. fejezetek. Pontos idői kijelentést adott a Messiás fejedelméről: Dán. 9:24-27.

Ettől az eseménytől kezdve Júda, legalábbis látszat szerint, feladta Babilon ellenes magatartását. Jójákim megszegte az egyiptomi fáraónak tett esküjét és éves adóját II. Nabú-kudurri-uszurnak fizette. Júda előkelői és népe két pártra szakadtak. Sokan a nemzeti ellenállás és függetlenség

---

² A két szakasz közti látszólagos kronológiai ellentmondás abból fakad, hogy Dániel próféta babiloni módra, míg Jeremiás Júdabeli időszámítás szerint adja meg Jójákim király uralkodási éveit. A babiloni rendszer az uralkodó trónra lépésének évét nem számolta bele a tényleges uralkodási éveibe.)

jegyében arra bízatták Jójákim királyt, hogy álljon ellen a káld birodalom terjeszkedésének és újítsa fel az egyiptomi szövetséget. Mások, élükön Jeremiás prófétával és néhány udvari előkelővel, arra intették a zsidó uralkodót, hogy ne lázadjon Isten ítélete ellen, hanem fogadja el a babiloni igát. II. Nabú-kudurri-uszur ie.605-ös akcióját közvetlenül megelőzően Jeremiás próféta megjövendölte, hogy a babiloni fogság innentől kezdve 70 éven keresztül fog fennállni. (ie.605-535) (Jer.25:11).

Jeremiás próféta

A név jelentése: „Isten megerősít, megépít”, illetve „Jahve dicsér”, „Jahveh dicsőítője”. Jeremiás magas rangú papi családból származott. A Biblia szerint édesapja Hilkiás volt, akinek neve megegyezik a jósiási reform idején élt főpap nevével. (vö. II.Kir.22:4). Fiatalon, Jósiás korától kezdve lett Isten hírnöke. Nagy szerepe volt a jósiási vallásreform megindításában. Később, amikor a nép és az uralkodók ismét a pogány kultuszok követőivé váltak, nyíltan és keményen közvetítette Isten üzenetét, hirdette a közeledő ítéletet. Nézetei miatt gyakran keveredett összetűzésbe Jójákim királlyal. Az uralkodó hasonló üzenetért egy Kirját-Jeárimból származó prófétát kivégeztetett. (Jer.26:20-23), de Jeremiásnak Isten és emberi pártfogói segítségével mindig sikerült elmenekülnie Jójákim haragja elől. Egyik legmagasabb rangú jóakarója a királyi udvar főtisztviselője, Sáfán volt. Sáfán és fiai több ízben is a próféta segítségére siettek. (pl. Jer.26:24; Jer.29:3; Jer.36:10-12).

Ie.604-ben, abban az esztendőben, amikor II.Nabú-kudurri-uszur seregei elfoglalták a filiszteus Ekron városát, a jeruzsálemi templomban közös börtre gyűlt össze Júda népe. Jeremiás próféta királyi tilalom miatt nem léphetett a szentély területére, de írnoka, Báruk, felolvasta az ott egybegyűlteknél Jeremiás könyvtekercsét. Jójákim kémei jelentették az eseményeket az uralkodónak. Jeremiás tekercsét elkobozták. A király felolvastatta magának a próféta írást, majd nagy haraggal elégette azt. Jójákim lelke végleg elzárkózott Isten elől. Jeremiás ellenben újra parancsot kapott az Úrtól könyvének megírására. (Jer.36.fej.).

Ie.602/601 körül II. Nabú-kudurri-uszur elég erősnek ítélte hadseregét arra, hogy nyílt támadást kezdeményezzen Egyiptom ellen. Az egyiptomi-babilóni összecsapás egyik félnek sem hozott átütő sikert. Egyiptom ugyan megtartotta a Nílus-delta mögötti területeit, de elveszítette az attól

északra fekvő vidékek feletti uralmát. *„És Egyiptom királya többé nem jött ki az ő földéből; mert Babilónia királya mindent elvett, ami csak az egyiptomi királyé volt, Egyiptom folyóvizétől az Eufrátesz folyóvizéig.”* (II.Kir.24:7) A babilóni seregek beszorították ugyan saját országába a fáraót, de nagy vérveszteséget szenvedtek. II.Nabú-kudduri-uszur nem vonult fel többet Egyiptom ellen. A Bibliából közvetve úgy tűnik, hogy ezek az események ismét hatással voltak Jójákim külpolitikájára. Újabb fordulatot téve felrúgta Babilonnak tett vazallusi esküjét és Egyiptommal újból szövetségre lépve megtagadta az éves adófizetést II. Nabú-kudurri-uszurnak. A káld uralkodó ie.598-ban indította el megtorló csapatait Júda országa ellen. Csapatai ostromgyűrűbe zárták Jeruzsálemet. *„És ráküldte az Úr a káldeusok seregeit, a moabiták seregeit és az ammon fiainak seregeit, és ráküldte őket Júdára, hogy elveszenek az Úr beszéde szerint, amelyet szólott szolgálai, a próféták által.”* (II.Kir.24:2)

Jójákim király az ostrom alatt meghalt. A várt egyiptomi segítség nem érkezett meg. Trónját 18 éves fia, Jójákin vette át. (Krónikák könyvében egy szövegmódozattal találkozunk II.Krón.36:9-ben, mely szerint a trónörökös herceg csak 8 éves volt.)

Jójákin (ie.597)

II.Kir.24:8-19; II.Krón.36:9-10; Jeremiás könyvéből időrendben: 22:20-30, 13. fejj., 23. fejj.

Jójákin vesztett háborút örökölt atyjától. Jelleme ugyan nem volt különb Jójákimnál (II.Kir.24:9), de – legalábbis ebben a helyzetben – bölcsőbbnek tűnt a babiloni igával kapcsolatban.

A babiloni seregek hosszú hónapokon át ostromolták Jeruzsálemet. Végül maga II. Nabú-kudurri-uszur is megjelent a város falai alatt. Ekkor szánta el magát Jójákin a meghódolásra. *„És kiment Jójákin, a Júda királya Babilónia királyához az ő anyjával, szolgálival, hadnagyival és udvariszolgálival együtt, de fogságra vetette őt Babilónia királya az ő uralkodásának nyolcadik esztendejében.”* (II.Kir.24:12). Az ifjú Jójákin tehát hajlott arra, hogy Júda nevében ismét letegye a hűségesküt II. Nabú-kudurri-uszur előtt. A káld uralkodó azonban példát adott minden népe számára, hogy elvegye kedvüket a lázadástól. A júdabeli királyt és kíséretét elfogatta és magával hurcolta Babilonba. Így mindössze három hónap után Jeruzsálemben ismét új király került

hatalomra, akit II. Nabú-kudurri-uszur jelölt ki. Választottja Jójákin nagybátyja³, Jójákim féltestvére, Mattania lett, akinek édestestvére, Joakház annak idején egyiptomi fogságban halt meg. Ezért a babiloni uralkodó azt feltételezte, hogy Mattania (jelentése: „Isten ajándéka”), akinek nevét Sedékiásra (jelentése: „Isten igazságossága”) változtatta, nem lesz barátságos Egyiptommal. Jeruzsálem végül ie.597 márciusában esett el. Egész Júda súlyos veszteségeket szenvedett: *„És elvitte (Nabukodonozor) az Úr házának minden kincsét és a király házának kincsét...és elhurcolta egész Jeruzsálemet, összes fejedelmeit és minden vitézeit, tízezer foglyot és az összes mesterembereket és a lakatosokat, úgy, hogy a föld szegény népén kívül senki sem maradt ott.”* (II.Kir.24:13-14).

A babilóniak – az asszírokhhoz hasonlóan – a legyőzött népek esetében a deportálást alkalmazták. A birodalom központjába gyűjtöttek minden értéket és szaktudást, foglyotáborokat létesítettek, az előkelő családok fiait pedig igyekeztek „átnevelni”. Ezzel is próbálták „babilónivá” tenni a birodalom vegyülékes népeit. A kor harmadik nagy prófétája, Ezékiel, egy zsidó foglyotáborba került a Kébár folyó partjára, ahol hamarosan (öt évvel fogságba hurcolása után) megkapta első látomásait Istentől. (Ezék.1:1-2).

Ezékiel próféta

Nevének jelentése: „Isten megerősít”. A próféta előkelő papi családból származott, apja neve Búzi volt, akiről semmi közelebbit nem tudunk. (1:3) Arisztokrata származása miatt kerülhetett a második fogolycsapatba, akiket ie. 597-ben hurcolt el II. Nabú-kudurri-uszur. Ezékiel egy zsidó foglyotáborba került, Tél-Ábíb-ba, valahová Nippur közelébe (Babilontól 80 km-re délre). Ezt a Biblia által megadott földrajzi nevet (Kébár folyó 1:3) pontosabb fordítása „nagy csatorna”, az ékírásos feliratokon szereplő Naru Kabari –vel azonosítják. Ez a csatorna a Tigris és Eufrátesz közti síkságot öntözte. Babilon közelében ágazott el az Eufráteszből és kb. 100 km hosszan futott délkeleti irányban Nippur felé. Ennek a csatornának a partján állhatott a zsidó foglyotábor. Ezékiel mintegy 30 évesen, a fogság 5. évében kapta prófétai elhívását (1:1-2). Feleségét a fogság 9. évében hirtelen veszítette el (24:16), gyermekük nem volt. A könyv Ezékiel Istentől kapott látomásait tartalmazza. A fejezetek nem időrendi sorrendben követik egymást, viszont pontosan

---

³ Krónikák könyvében a Károli szövegben azt olvassuk, hogy Sedékiás Jójákin testvére volt. Az eredeti szövegben egy olyan kifejezés szerepel, amely egyaránt érthető fiú testvérnek és nagybácsinak. (II.Krón.36:10).

datálja őket. Kb. 20 éven át volt a fogságba vitt zsidók között. Népszerűtlen szolgálata (2:6) középpontjában az elkerülhetetlen isteni ítélet, a hosszantartó babiloni fogság, valamint a megtérő maradék számára adott kegyelem hirdetése állt.

Mattania vagy Sedékiás (ie.597-586)

Igehelyek: II.Kir.24:18-25:21; II.Krón.:36:11-21; Jeremiás könyvéből időrendben: 24. fejj., 29-31. fejj., 46-51. fejj., 27-28. fejj., 21. fejj., 34. fejj., 32. fejj., 33. fejj., 37-39. fejj.

Sedékiás Jósiás, a nagy reformkirály késői gyermeke volt. Jellemében nem követte atyja útját. *„És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt az ő Istene előtt és nem alázta meg magát Jeremiás próféta előtt, aki az Úr képében szólt neki.”* (II.Krón.36:12). II. Nabú-kudurri-uszur tette meg királlyá Júdán, akinek az élő Istenre tett esküvel fogadott hűséget. (II.Krón.36:13). Ennek ellenére uralkodása kilencedik évében fellázadt a babiloni uralkodó ellen, amelynek végzetes következményei lettek. (II.Kir.25:1).

Sedékiás uralkodásáról a kortárs Jeremiás próféta könyvéből tudhatunk meg részleteket. Ebből kiderül, hogy Jeruzsálem kifosztása mélyen megrendítette és megosztotta Júda lakosságát. Maga az uralkodó is bizonytalan volt azt illetően, hogy a Babilon elleni lázadás és háború, vagy a behódolás és béke pártján álljon. II. Nabú-kudurri-uszur hazatérését követően, már ie.597-ben egy nemzetek közti – Edom, Moáb, Ammon, Türosz, Szidón – tanácskozás folyt Jeruzsálemben arról, mit lehetne tenni a babiloni uralom ellen. (Jer.27:3). Jeremiás próféta az Úr parancsára egy fájármot vett magára és megjelent a követek előtt. Szimbolikus cselekedetét egy üzenettel is meg kellett toldania: *„Ezt mondja a seregek ura, Izrael Istene...én teremtettem a földet...és most én odaadom mind e földeket Nabukodonozornak, a babiloni királynak, az én szolgámnak kezébe...és néki szolgálnak és az ő fiának és unokájának szolgál minden nemzet mindaddig, míg el nem jő az ő földének is ideje, és szolgálnak néki sok nemzetek és nagy királyok. Azt a nemzetet és azt az országot pedig, amely nem szolgál neki...fegyverrel és éhséggel és döghalállal verem meg, azt mondja az Úr, míglen kiirtom őket az ő kezével. Ti azért ne hallgassatok a ti prófétáitokra, se jövendőmondóitokra, se álommagyarázóitokra, se varázslóitokra, se szemfényvesztőitekre, akik ezt mondják néktek? Ne szolgáljatok a babiloni királynak. Mert ők hazugságot profétálnak néktek, hogy messze vigyelek titeket a ti földetekből és kiűzzelek titeket és elveszettek. És azt a*

nemzetet pedig, amely nyakára veszi a babiloni király jármát és szolgál neki, az ő földjében hagyom, azt mondja az Úr és míveli azt és lakozik benne.” (Jer.27:5-11) Jeremiás próféta egyenes és kemény szavai a babilon-ellenes, főként bizonyos előkelő papi körökben, nagy ellenállást váltottak ki. Hanániás, aki prófétának nevezte magát nyílt színen mondott ellen Jeremiásnak és azt állította, hogy két év múlva a káldok igája lehull majd Júdáról, a fogságba vittek pedig dicsőségesen hazatérnek. Beszédét azzal toldotta meg, hogy levetette Jeremiásról a fájármot. A próféta ekkor egy vasjármot készíttetett magának, ezzel fejezve ki, hogy ha Júda nem hajlandó elviselni a fájármot, akkor hamarosan vasigát kell majd hordoznia. Igazsága bizonyosságként azt is hozzátette, hogy a békét prófétáló Hanániás hamarosan meghal, ami be is következett. (Jer.28.fejezet)

Jeremiás egy a fogságban lévő zsidóknak írt levelében is megerősítette, hogy a babiloni iga hosszú lesz. Azt tanácsolta az elhurcoltaknak, hogy telepedjenek le a birodalomban és igyekezzenek annak jólétén munkálkodni. (Jer.29:4-7). A próféta egyértelműen rámutatott arra is, hogy Isten azokat vitette el idegen földre, akik felől még volt reménysége a megtérésre – ők a jó fügek. Belőlük fog majd a nehézségek hatására kikristályosodni az a maradék, akik később hazatérhetnek majd az Úr városába. Ugyanakkor az otthon maradtak, akik látszólag békében élnek, valójában a romlott fügek, akik felől Isten már nem látott reményt a megtérésre. (Jer.24.fejezet). Tehát az „*akiket szeretek megfeddem és megfenyítem*” (Jer.3:19) igazsága ebben a korban is érvényes isteni elv volt.

Sedékiás Babilon ellenes akcióját a Biblia nem indokolja. Csak egyszerű tényként közli, hogy az uralkodó megtagadta az éves adófizetést II. Nabú-kudurri-uszurnak. (II.Kir.24:20b). Az esemény hátterét a korabeli történeti források teszik világosabbá. Annyi biztosnak tűnik, hogy Sedékiás, uralma negyedik évében (ie.594/593) még járt Babilonban, feltehetően azért, hogy biztosítsa a káld uralkodót a hűségéről. (Jer.51:59). A júdabeli követség egyik tagja, Serája, aki Jeremiás feltétlen híve volt, magával vitt egy a próféta által írt levelet, amelyben Jeremiás – feltehetően a foglyoknak szánt biztatásként – megjövendölte Babilon elestét. (Jer.51:61-64). Ezt követően olyan politikai változások zajlottak le Egyiptomban, amely ismét felkeltette sok júdabeli szabadulásba vetett reménységét. A II. Nékót követő fáraó, II. Pszammetik (ie.595-589) sikeres hadjáratot folytatott Núbia földje (Etiópia) ellen. Úgy tűnt, hogy az egyiptomi birodalom újból

erőre kap. Ie. 591-ben a fáraó egy vallásos, ünnepi felvonulást tett katonáival Palesztinában. Mivel Júda babiloni vazallus állam volt és területén babiloni csapatok is állomásoztak, ez a látogatás nem vetett jó fényt a zsidó állam hűségére, ugyanakkor felbátorította a háború híveit. Ugyancsak a lázadókat erősítette az az általános közel-keleti várakozás is, miszerint a korábban szövetséges médek és babilóniak között a területi konfliktusok miatt hamarosan kenyértörésre kerül a sor. Ráadásul II. Pszammetik fáraó utóda, Hofra (ie.589-570) csapataival több Elő-Ázsiai akciót is indított: bevette Gázát és flottájával megtámadta a föníciai városokat. Júda számára kézzelfogható közelségbe került az egyiptomi segítség reménye.

Sedékiás, aki eddig is kényszerből követte a babiloni szövetséget, valamikor ie. 589 körül végleges elhatározásra jutott és az élő Istenre tett esküjét megszegve fellázadt a babiloni iga, tulajdonképp Isten ítélete, a „fajárom” ellen. II. Nabú-kudurri-uszur seregei hamarosan megindultak a rebellis Júda megbüntetésére. Sedékiás ekkor – kissé képmutatónak tűnő módon – követeket küldött Jeremiáshoz, hogy kérdezzék meg az Urat a hadjárat várható eredményéről. A próféta válasza egyértelmű volt. A babiloni sereggel szemben, csak egyet tehetnek, adják meg magukat. (Jer.21. fejezet). A királyi delegáció egy tagja, Pashúr, akik pap volt és lehetetlennek találta, hogy az Úr elhagyná az ő városát, a válasz hallatán megverte Jeremiást és egy napra kalodába záratta. A próféta ennek ellenére kitartott véleménye mellett.

A babiloni seregek két irányból közelítettek a főváros felé. Egyik csapatuk a tenger partja mentén haladt végig, míg a másik csapattest Jeruzsálemet vette ostromgyűrű alá. A katonai akció kb. másfél évig elhúzódott. Ezalatt az idő alatt Sedékiás teljesen bizonytalanul kezelte a lázadást. Időnként találkozott Jeremiással és újra meg újra a véleményét kérte, aztán a fejedelmekkel és papokkal tanácskozva a próféta tanács ellenében döntve kitartott a háború folytatása mellett. Jeruzsálem ostroma idején Hofra fáraó seregei megjelentek Palesztinában. A babiloni csapatok ekkor átmenetileg felhagytak a főváros ostromával és az egyiptomi hadsereg ellen vonultak. Sedékiás ez alkalomból ismét megkerestette Jeremiás prófétát, hogy helyzetértékelést kérjen tőle. A próféta üzenet azonban semmit nem változott. Jeremiást makacs béke-pártisága miatt ekkor bebörtönözték. (Jer.37. fejezet). Hamarosan többen követelni kezdték, hogy a király öltesse meg Jeremiást, mert szavai „meggyengíti a katonák kezeit”. (Jer.38:4). Sedékiás nem merte a próféta életét elvenni, de a királyi börtön udvarán lévő sáros verembe vettette. Csak a király egy idegen

származású, etióp szolgája könyörült meg Jeremiáson és könnyített a rabságán. Sedékiás ekkor titokban újból felkereste a prófétát, hogy megtudja, mit tegyen. Jeremiás azt tanácsolta az uralkodónak, hogy adja fel magát Nabukodonozornak és akkor ő is, családja is, népe is megmenekedik. A király azonban ezt nem merte megtenni.

Úgy tűnik, hogy az egyiptomi és babiloni csapatok között végül nem került sor konkrét összecsapásra. Talán a fáraó csapatai maguktól visszahúzódtak a Nílus mögé. Júda sorsa ezzel megpecsételődött. Jeruzsálemen kívül már csak két erőd tartotta magát: Lákis és Azeka (Jer.34:7). Minél súlyosabbá vált a helyzet az országban, Jeremiás annál inkább kezdett vigasztaló üzeneteket küldeni a népnek. Próbált reményt adni a távolabbi jövőre nézve. Azzal bátorított mindenkit, hogy valamikor fognak majd újra házakat építeni és szántóföldeket venni Júdában. (Jer.32:15). Ő maga is vett egy kis földet szülőföldjén, Anatótban, hogy ezzel is bizonyosságát adja hitének. A jelen valósága ezzel szemben teljesen kilátástalan volt. Az élelem elfogyott, a babiloni seregek ie.586 nyarán betörték Jeruzsálem falait. Sedékiás ezt látva, az éj leple alatt elmenekült a városból, azonban a babilóniak utólérték és Jerikó mellett elfogták őt és kíséretét. A királyi foglyokat II. Nabú-kudurri-uszur elé vitték, aki kegyetlenül megtorolta a zsidó uralkodó lázadását. Sedékiás fiait és nemeseit megölték, őt magát megvakították (alkalmatlanná tették a királyi pozícióra) és vasra verve vitték Babilonba. Jeruzsálem elesett és fosztogatók martalékává vált. Falait lerombolták, a templomot kirabolták és felgyújtották, a házakat feldúlták és leégették. A lakosság nagyobb részét legyilkolták, míg másokat fogságba hurcolták. (II.Kir.25:8-21 vö.Jer.52. fejezet).

A Biblia szerint a babiloni király előtt egyedül Jeremiás próféta talált kegyelmet. Külön küldött ment érte a királyi börtönbe, ahol átélte az ostrom napjait és lehetősége volt szabadon dönteni arról, hova megy. Jeremiás próféta lelki nagyságát mutatta, hogy úgy döntött, szenvedő népével marad. (Jer.39:11-18). A babiloni ostrom és az azt követő nyomorúság eseményeit nagyszabású költeményben, Siralmaiban örökítette meg.

A lákisi cseréplevelek

Júda végnapjairól drámai élénkséggel tanúskodnak az ókori Lákis egyik kaputornyából előkerült cserépre írt levelek (osztraka). A levelekből kiderül, hogy Azeka, a szomszédos erőd elesett, az

országban nagy a félelem és káosz, sokan a király környezetében is inkább a béke pártján állnak, valamint hogy hatékonyan tevékenykedik „a Próféta”, aki megadásra buzdító szavaival megerőtleníti a katonák kezeit, ezért félreállítását tervezik. A Bibliában az előkelő nemesek szinte szó szerint ismétlik meg ezt a vádat a kor egyik legkiemelkedőbb prófétájával, Jeremiással szemben: *„És mondának a fejedelmek a királynak: Kérünk, ötletted meg ezt az embert, mert megerőtleníti a vitézek kezeit, a kik megmaradtak a városban, és az egész nép kezeit, hogy efféle szókat szól nékik, mert ez az ember nem a nép megmaradására igyekszik, hanem veszedelmére.”*

(Jer. 38.4)

Júda önállósága, a független zsidó királyság kora ie. 586 nyarán véget ért. A választott nép számára érthetetlennek tűnő fordulat oka, miszerint Isten hagyta elfoglalni és elpusztítani az ő városát és templomát, egyszerű volt. A zsidóság Istennel kötött szövetségének lényege az lett volna, hogy Izrael minden nép számára bemutatja a Teremtő ismeretét, jellemét és áldásait. Ehhez képest folyamatosan megszegték az Úrnak tett esküjüket, Isten küldötteit, a prófétákat elutasították és pogány kultuszokat gyakoroltak. Isten ezért hagyta, hogy népe fogságba vitessen, ami által mégis beteljesítették eredeti küldetésüket. A szétszórásban megtanulták értékelni az Úr szeretetét és sok esetben be is mutatták, mit jelentenek az Ő törvényei. Az emberi történelmet kézben tartó Isten, ebben az esetben is *„jóra tudta fordítani a gonoszt”*. (I.Móz.50:20). Isten a zsidóság hetven éves fogsága alatt elkészített egy hívő maradékot a hazatérésre és újjáépítésre.